

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Emil Holub a jeho příspěvek k průzkumu Afriky

Tomáš Sýkora

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Emil Holub a jeho příspěvek k průzkumu Afriky

Tomáš Sýkora

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své bakalářské práce Prof. PhDr. Alešovi Skřivanovi, CSc. za jeho pomoc a rady, které mi poskytl při jejím zpracování.

Obsah:

1 ÚVOD	1
2 EMIL HOLUB	4
2.1 Mládí	4
2.2 Inspirace.....	5
2.3 Cesty Emila Holuba.....	6
3 PRVNÍ CESTA DO AFRIKY	7
3.1 Z Evropy do jižní Afriky	7
3.2 Cesta do Diamantových polí	9
3.3 První průzkumná cesta	11
3.3.1 Druhý pobyt v Dutoitspanu.....	14
3.4 Druhá průzkumná cesta	15
3.4.1 Třetí pobyt v Dutoitspanu.....	21
3.5 Třetí průzkumná cesta	22
3.5.1 Poslední pobyt na africkém kontinentě	26
4 DRUHÁ CESTA DO AFRIKY	28
4.1 Návrat do Afriky	28
4.2 Velká cesta.....	29
4.3 Střet s Mašukulumby	34
4.4 Na území Mašukulumbů	36
4.4.1 Druhého srpna 1886	39

4.5 Cesta zpět do Evropy.....	40
5 PŘÍNOS EMILA HOLUBA.....	42
5.1 Výsledky cest	42
5.1.1 Výstavy Emila Holuba	43
5.1.2 Přednášky	44
5.2 Publikační přínos	45
5.3 Etnografický přínos	45
6 ZÁVĚR.....	47
7 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY:	49
7.1 Prameny:	49
7.2 Literatura:.....	49
7.3 Elektronické zdroje:	50
8 RESUMÉ.....	52
9 PŘÍLOHY	54

1 ÚVOD

Doktor Emil Holub byl významným průkopníkem, objevitelem a dobrodruhem, který pomohl Evropě přiblížit africký kontinent v druhé polovině devatenáctého století. Jeho život, příprava na výpravy i samotné africké cestování mne zaujalo natolik, že jsem se rozhodl o této zajímavé osobnosti napsat svou bakalářskou práci. Velkou inspirací se mi stala Holubova píle a odhodlanost splnit si svůj sen, kterým obohatil nejen sebe, ale i tehdejší společnost. O jeho přínosu svědčí i Holubovy dovezené africké sbírky, které můžeme v muzeích vidět dodnes.

Má bakalářská práce nese název Emil Holub a jeho příspěvek k průzkumu Afriky, ve které se zabývám životem a především africkým dobrodružstvím Emila Holuba. Popisuji zde dvě výpravy na území jižní Afriky, na kterých Holub setrval necelých jedenáct let svého života. Téma je (vzhledem k dlouhé době jakou Holub v Africe strávil) velmi rozsáhlé, proto jsem ho musel upravit pro potřeby a rozsah bakalářské práce. Z obou cest jsem tedy vybral nejdůležitější zážitky a problémy, jimiž musel Emil Holub v Africe projít.

Bakalářskou práci jsem rozdělil do šesti kapitol. Nejdůležitějšími a nejrozsáhlejšími kapitolami jsou kapitoly tři a čtyři, ve kterých podrobně popisují africké cesty Emila Holuba. Kapitoly člením do přehledných podkapitol, jež mají za úkol přiblížit zásadní aspekty těchto cest. První cesta, kterou rozebírám ve třetí kapitole, se uskutečnila mezi lety 1872-1879. Během sedmi dlouhých let si Emil Holub dokázal udělat představu, jak to pro Evropana v neznámých končinách funguje.

Poznatky, které za své první cesty nabyly, využíval při své druhé návštěvě Afriky, která trvala čtyři roky a datovala se mezi lety 1883-1887. Přestože výprava byla avizována jako objevná a mezi jejími ambicemi bylo i nalezení povodí řeky Nil nebo projít Afriku od jihu na sever, nebyly tyto plány realizovány. Hlavním problémem neúspěchu byl střet

s africkým divokým kmenem. Mašukulumbové, zapříčinily konec Holubových objevitelských tužeb.

Při zpracování práce jsem se potýkal s problémem zdrojů. Je až s podivem, že o takto významné osobnosti českých a světových dějin je tak málo odborné literatury. Problém publikací o doktoru Emilu Holubovi nesouvisí pouze s počtem, ale také se stářím těchto svazků. Většinou uváděných titulů se tento problém týká. Tento fakt byl dalším důvodem, proč jsem si cesty Emila Holuba vybral ke zpracování mé bakalářské práce. Věřím, že jedna z výjimečných postav druhé poloviny devatenáctého století zaslouží více pozornosti.

Problém s literaturou jsem řešil návštěvou v Náprstkově muzeu Asijských, Afrických a Amerických kultur, které se nachází v Praze. V tomto muzeu se nachází písemnosti Emila Holuba. Převážně deníky, korespondence a jeho mapy. Po analýze těchto archiválií jsem si vybral snímky, se kterými jsem pracoval ve své bakalářské práci. V Náprstkově muzeu se mi také dostalo rady o rozšíření literatury, která mi pomohla při obstarání zdrojů.

Nejvíce jsem se opíral o práce samotného Emila Holuba, ať už o jeho dvojdílnou práci Sedm let v jižní Africe nebo Cestu do země Mašukulumbů, která popisuje jeho druhou cestu. Zvláštní důraz jsem přikládal knihám od Františka Běhounka Na sever od Zambezi a na Jihoafrické cesty Emila Holuba od Ctibora Votrubce. Obě knihy jsou sice staršího data, ale je v nich dobře popsána Holubova činnost při svých afrických dobrodružstvích.

Cílem mé bakalářské práce je sloučit dosavadní poznatky o Emilu Holubovi do jednoho kompaktního celku. Doufám, že se mi podaří objektivně popsat a přiblížit bezesporu zajímavou osobnost. Chtěl bych se také pokusit obnovit zájem o jeho osobu, jelikož by si to toto téma zasloužilo. Nepředpokládám, že při svém bádání objevím nějaké nové poznatky, ale chtěl bych novým pohledem popsat, ukázat a shrnout badatelskou činnost, která svým přínosem přispěla k poznání

neprobádaných území v jižní Africe. Emil Holub se nesmazatelně zapsal do dějin svou nezdolnou povahou a touhou po poznání a je škoda, že se na něho postupem času zapomíná.

Ve své práci jsem používal převážně komparativní metodu. Srovnával jsem názory různých autorů. Po analýze odlišných názorů jsem se pokusil najít svůj pohled na dané téma. Dále jsem využíval metodu chronologickou, jelikož jsem při popisu Holubových cest postupoval v čase dopředu.

2 EMIL HOLUB

Doktor Emil Holub je jedním z nejvýznamnějších cestovatelů a badatelů 19. století. Jeho cestovatelská činnost probíhala na africkém kontinentě, který nebyl v 19. století ještě důkladně prozkoumán. Jižní Afriku navštívil dvakrát a strávil zde jedenáct let.

2.1 Mládí

Emil Holub se narodil 7. října 1847 v Holicích u Pardubic Františku a Anně Holubovým. Jeho otec byl městským lékařem. Emil Holub v mládí velmi často stonal, ale i tyto obtíže dětského věku zdárně překonal a byl aktivním dítětem. Ve škole vynikal už od mladého věku. Nepatřil sice mezi velké čtenáře, avšak brzy si oblíbil četbu cestopisů, které v něm probouzely cestovatelskou touhu.¹

Ještě než bylo Emilu Holubovi deset let, přestěhovala se rodina do Pátku u Loun, kde se jeho otec stal místním lékařem. Maturoval na gymnáziu v Žatci. Nepatřil ovšem, jak by se dalo předpokládat, k nejlepším, jelikož mu velký problém dělal německý jazyk. Emil Holub ale vynikal v aktivitě, pracovitosti a preciznosti. Brzy se naučil znát cenu peněz a jeho pracovitost mu byla ku prospěchu u záliby, kterou si v Pátku u Loun našel. „*Na Pátku neznal Holub jiné zábavy, nežli sbíratí zkameněliny, hmyz, prokopávati pohanské hroby, praeperovati kostry a pracovati do únavy,*“² jak zmiňuje Bohumil Bauše. Právě sbírkovou činnost posléze plně rozvinul při svých afrických výpravách.

Po složení maturitní zkoušky, částečně donucen otcem, začal v roce 1866 lékařské studium na Karlově Univerzitě. Na studiích byl častým návštěvníkem muzeí a zde se také seznámil s Vojtěchem Náprstkem, v muzeu, které je pojmenované po něm se, dnes nachází

---

¹ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, Praha 1958, s. 9.

² BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, Praha 1907, s. 11.

Holubova pozůstalost. Vojtěch Náprstek poté také finančně podporoval Emila Holuba při jeho cestách.³

Studium medicíny Emil Holub úspěšně dokončil v roce 1872. Na jeho pozdějších výpravách se ukázalo, že právě znalost medicíny je velice výhodná a důležitá. Krátce po ukončení lékařských studií se u něj projevila jeho dobrodružná povaha, když se bez finančního zajištění odhodlal podniknout svou první africkou cestu, a tak „*sotva Holub dosáhl diplomu doktorského, již šel za uskutečněním mladistvých snů.*“⁴

2.2 Inspirace

Poté, co si oblíbil četbu cestopisů, se mu do rukou dostal ve třinácti letech deník skotského cestovatele Davida Livingstona, který se stal jeho celoživotním vzorem, s nímž se Emil Holub často srovnával.⁵

Během studií se Emil Holub dozvěděl o zmizení Davida Livingstona na africké misi. Chtěl být tím, kdo ho najde, ale byl teprve ve třetím ročníku studia. Proto musel jen sledovat úsilí novináře Henryho Stanleje, který byl pověřen Davida Livingstona najít. Stanley měl k dispozici značné finanční prostředky, které dostával od ředitele novin New York Herald Jamese Gordona Benetta.⁶

Další důvod, proč si Emil Holub vybral africký kontinent, byl zcela zřejmý. Nacházelo se zde ještě neprobádané území. Tedy čtení cestopisů, jeho vzor David Livingstone a možnost probádat nová neznámá území, tyto hlavní důvody se staly nejsilnějším hnacím motorem pro podniknutí jeho výzkumných cest až do vzdálených končin Jižní Afriky. Pilně se připravoval na sbírání hmyzu, geologického materiálu a také například cvičil střelbu, aby se připravil na lov divoké zvěře.⁷

---

³ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 13–14.

⁴ BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, s. 16.

⁵ Tamtéž, s. 11.

⁶ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 14.

⁷ Tamtéž, s. 11.

2.3 Cesty Emila Holuba

Emil Holub strávil na území Afriky celkem jedenáct let. Tato léta jsou rozdělena na dvě časová období, první a druhou cestu. První pobyt trval sedm let. Proběhl mezi roky 1872-1879 a lze ho hodnotit jako přípravu na Holubovu druhou africkou cestu. Emil Holub se během prvního pobytu v Africe setkal s mnoha místními kmeny, pozoroval jejich kulturu a běžný život. Druhý pobyt v Jižní Africe trval čtyři roky. Za druhé výpravy měl Emil Holub s sebou pomocníky. Protože výprava byla označená jako rakousko-uherská, měl s sebou pomocníky různých národností. Cílem cesty bylo projít celou Afrikou, a to od jihu na sever. Expedice se však nezdařila kvůli konfliktu s divokým kmenem Mašukulumbů, kteří plány zhatili. Životní cesta Emila Holuba skončila 21. února 1902 ve Vídni, kde zemřel v nedožitých pětapadesáti letech.⁸

---

⁸ Holub, Emil [online]. Komunikační agentura THAMESDOWN CZ, a.s., [cit. 2011-12-16] URL <<http://www.peopleforeurope.cz/?osobnost&id=2>>.

3 PRVNÍ CESTA DO AFRIKY

První cestu Emila Holuba lze považovat, jak už bylo výše zmíněno, za přípravnou. Cestovatel při svém prvním pobytu v Africe strávil mezi lety 1872-1879 sedm let zkoumáním prostředí, sbíráním exponátů a mapováním terénu. Při příjezdu do Afriky byl Emil Holub téměř bez peněz a potřeboval zdroj obživy. Tím se mu stala lékařská praxe, z jejíchž výdělků posléze financoval své výjezdy. Během těchto sedmi let strávených na africkém kontinentě uskutečnil tři výpravy, které byly pokaždé delší než ta předchozí. Cesty měly průzkumný charakter a sloužily ke zkoumání terénu a počasí v různém ročním období. Právě těmito výpravami se chci v této kapitole zabývat.

3.1 Z Evropy do jižní Afriky

Emil Holub se do Afriky dostal nedlouho po dokončení studia. Na cestu se vydal takřka bez finančního, materiálního a jazykového vybavení. *„Holub přišel do Afriky téměř bez peněz, neovládaje jazyky zde panující, angličtinu a holandštinu.“*⁹ Měl pouze tři kompas, teploměr a malý finanční obnos, který mu daroval Vojtěch Náprstek. To dokazuje Holubovo odhodlání něco dokázat a jeho nezdolný charakter.¹⁰

Na cestu se český badatel vydal 18. května 1872 z pražského nádraží. Nejprve zamířil do britského přístavu Southampton, ze kterého vyplul dne 26. května do Afriky. Čekala ho přes měsíc dlouhá cesta. Poslední evropskou zastávkou, před africkou pevninou, bylo hlavní město ostrova Madeira Funchal.

Poměrně dlouhá plavba na lodi nedělala Emilu Holubovi dobře. Prožil zde hrozné chvíle, jak je patrné z jeho knihy. *„Tak však ukázal se mi ocean: ze třiceti šesti dnů, strávených na „Britonu“ na cestě ze Southamptonu přes Madeiru do Kapského Města – ode dne 26. května do 1. července 1872 – měli jsme více než 30 dní bouřlivé počasí, celé*

---

⁹ BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, s. 18.

¹⁰ LANGR, J., *O cestách Emila Holuba*, Praha 1949, s. 5.

čtyři neděle trpěl jsem prudkou úplavicí, která mě tak seslabila, že jsem již doufat si netroufal, že bych živ pobřeží jihoafrického dosáhl.¹¹ Africké pevniny se doopravdy dožít nemusel a svět tak mohl lehce přijít o významnou osobnost. Při plavbě se mu totiž přihodil nepříjemný incident, když byl vlnou přehozen přes palubu a jen včasný zásah kormidelníka mu zachránil život.¹² Loď Briton často upravovala kurz kvůli nepříznivému počasí. Emil Holub si přes své zdravotní problémy přál, aby se kurz měnil co nejméně a nejrychleji dorazil do cílové stanice, jak je patrné z korespondence, kterou adresoval Vojtěchu Náprstkovi.¹³

První zastávkou na africké půdě bylo Kapské Město, kde ho uchvátil pohled na Stolovou horu rozprostírající se nad městem. Do Kapského Města dorazil Emil Holub 1. července 1872. Po dvoudenním pobytu odcestoval do cílové stanice, přístavu Port Elizabeth.¹⁴ Po příjezdu do Port Elizabeth (7. července) byl Emil Holub donucen zaplatit clo na veškeré dovezené věci, které měl s sebou, a ocitl se tak téměř bez peněz.¹⁵

I když se v Port Elizabeth Holub dlouho nezdržel, rychle se zde zorientoval a pozoroval vše kolem sebe. Město mělo v roce 1872 přibližně dvacet tisíc obyvatel a patřilo k největším městům v jižní Africe. Bylo i významnou obchodní křižovatkou a k nejdůležitějším komoditám patřila vlna, slonovina a především diamanty. Český badatel zde také sledoval sociální vztahy mezi obyvateli přístavního města. Zjistil, že kupci a vyšší vrstva obyvatel, do níž patřili převážně evropští obyvatelé, zaujímala lepší místa k bydlení v čistých horách, zatímco chudina bydlela ve středu města poblíž bahnitě řeky Baker, která zde protéká. Všiml si

---

¹¹ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, Díl I., Praha 1880, s. 4.

¹² Tamtéž, s. 9.

¹³ NÁRODNÍ MUZEUM-NÁPRSKOVO MUZEUM ASIJSKÝCH, AFRICKÝCH A AMERICKÝCH KULTUR, *Holub, Emil*, korespondence s Vojtěchem Náprstkem, 23. června 1872.

¹⁴ Emil Holub jej nazývá Eliščin Port.

¹⁵ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 16.

zde i různorodosti náboženské. Našel totiž několik kostelů anglikánských, židovské synagogy i několik mešit.¹⁶

Musím zmínit i to, že Emil Holub měl i štěstí na lidi, se kterými se v Africe potkal. V prvních dnech v Port Elizabeth se setkal s německým kupcem Hermannem Michaelisem, který jej odkázal na rakouského konzula N. Adlera. Adler mu pak pomohl přeložit lékařský diplom, aby mohl vykonávat lékařskou praxi. Pomohl mu také sehnat klientelu.¹⁷

Ve volných chvílích Holub prozkoumával okolí Port Elizabeth spolu se svou průvodkyní bečuánkou Bellou, kterou si oblíbil a také ji přivezl do Evropy při svém prvním návratu z Afriky. Nabídku stát se zde stálým lékařem za dobrých finančních podmínek Emil Holub nepřijal, jelikož se dozvěděl o nabídce ve městě Fauresmith, jež leželo šedesát mil na sever od Port Elizabeth, ve Svobodném státě Oranžském. Nabídku stát se lékařem v Port Elizabeth odmítl i z toho důvodu, že Fauresmith byl blíže jeho plánům prozkoumat neznámý sever a od jeho cíle ho nezvíklala ani nabídka peněžní jistoty. Hermann Michaelis, se kterým se spřátelil již dříve, mu poskytl finanční půjčku a také ho doprovodil na cestě do Fauresmithu.¹⁸

3.2 Cesta do Diamantových polí

Emil Holub opustil Port Elizabeth na začátku srpna roku 1872 a po několika menších zastávkách nakonec dorazil do Fauresmithu. „*Tak opustil jsem v prvých dnech srpnových r. 1872 Eliščin Port, abych dostal se přes Grahamstown, Cradock, Colesberg a Philipolis do Fauresmithu.*“¹⁹ Cestu využil k pozorování krajiny, sbírání rostlin a preparování zvířete. Hned v první zastávce v Grahamstownu ho zaujala botanická zahrada, kde měli sbírku rostlin takřka z celého světa.²⁰

---

¹⁶ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 20–22.

¹⁷ ROZHON, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha 2005, s. 25.

¹⁸ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 25, 33.

¹⁹ Tamtéž, s. 34.

²⁰ Tamtéž, s. 40.

Když dorazil do Fauresmithu, pochopil, že nabídka vykonávat zde praxi lékaře nebyla taková, jaká se zdála. Lékař už zde byl a své místo nechtěl nikomu přenechat. Dozvěděl se ale, že je potřeba doktora v Dutoitspanu, který ležel poblíž diamantových polí. Do Dutoitspanu se Emil Holub poprvé dostal 26. srpna 1872. Na začátku pobytu měl veliké štěstí. Byl zde nemocný obchodník z Evropy, který chtěl odjet zpět do domů. Emil Holub mu nabídl své lékařské služby, které obchodník přijal. Rychle ho vyléčil a na oplátku mu obchodník poskytl ubytování a možnost otevřít si zde lékařskou praxi.²¹ Dutoitspan se stal na dlouhou dobu Holubovým domovem, ze kterého podnikal své průzkumné cesty.

Pobyt v Dutoitspanu ale nebyl pro Holuba lehkou záležitostí. Poskytnuté přístřeší se skládalo pouze z malého dřevěného stanu, který mnohdy nevydržel ani slabou bouřku či prudší vítr. Během prvních dnů v novém městě se českému cestovateli přihodil menší incident s domorodým obyvatelem. Jednoho večera se jej pokusil okrást místní zloděj. Emil Holub však zachoval duchapřítomnost a tohoto narušitele s odvahou sobě vlastní zneškodnil. Od té chvíle se mu to už nikdy nepřihodilo.²²

V prvních dnech musel skromně přežívat, dokud si nezískal klientelu. To se mu za čas podařilo. Od svého příjezdu do Dutoitspanu 26. srpna uplynulo jen pár měsíců a už mohl v říjnu 1872 uhradit půjčky, které si vzal ještě před svým příjezdem do Afriky. Později se mu začalo dařit ještě lépe, tudíž se mohl přestěhovat do blízkosti místní radnice. V Dutoitspanu se klientela rozšiřovala a tak se u Holuba začali léčit i Němci, kteří zde pobývali. Jedním z takových případů byl i Němec Oppermann. Z důvodu finanční tísně však nemohl Holubovi zaplatit. Nabídl mu ale své služby na jeho plánované cestě, o které se od něho dozvěděl. Emil Holub tuto nabídku přijal, jelikož potřeboval průvodce africkou krajinou.²³

---

²¹ VOTRUBEC, C., *Jihoafrické cesty Emila Holuba*, Praha 1954, s. 19.

²² Tamtéž, s. 20–21.

²³ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 65,69.

Během svého pobytu v Dutoitspanu, před první výpravnou cestou, prozkoumával okolí tohoto města. O Vánocích v roce 1872 provedl třídní výlet za účelem získání zvířecích exemplářů, především paviánů. Tato krátká výprava měla i za cíl poznat a zjistit jak se chová divoká zvěř. Také si potřeboval zmapovat dopravní možnosti v kraji. „*Chtěl poznat především africké podnebí a dopravní možnosti v kraji, který nezná cest.*“²⁴ Na krátkou výpravu se vydává s Oppermannem, pak s jedním Polákem z Poznaně, jenž zde pobýval a s místním obyvatelem jménem Fingo. Cíl této průzkumné mise byl vcelku naplněn, a tak se Emil Holub mohl začít připravovat na delší cesty. Ve volných chvílích se český cestovatel soustředil na lékařskou praxi, která to vše měla sponzorovat.²⁵

3.3 První průzkumná cesta

Brzy po návratu ze své krátké průzkumné cesty už Emil Holub začal plánovat svojí první delší cestu. V lednu roku 1873 si opatřil potřebný vůz, který byl jednou ze základních pomůcek. Svou první průzkumnou cestu plánoval uskutečnit v únoru 1873 a měla směřovat z Dutoitspanu s první velkou zastávkou v Lekatlongu. Po dokončení příprav si ještě musel opatřit průvodce. „*Přípravy mé byly skončeny, všechny věci, k výpravě potřebné, přichystány; pouze ještě zbývalo, abych zvolil si průvodce na cestu; volba taková jest zejména při cestách po Africe důležitá a veliké má následky.*“²⁶ S Emilem Holubem opět cestoval Oppermann a polský průvodce. K nim se nakonec přidal B. Eberwald z Durynska, který byl velikým dobrodruhem. Eberwald procestoval Evropu, Asii, Severní a Jižní Ameriku a teď zakotvil v afrických končinách. Tento německý světoběžník dostal za úkol dohlížet na vůz a také se výrazně podílel na lovu.²⁷

Holubova první delší cesta stále byla pojímána jako příprava na budoucí nejdelší výpravu, svědčí o tom to, co si zapsal do svého deníku.

---

²⁴ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 23.

²⁵ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 88, 101.

²⁶ Tamtéž, s. 102.

²⁷ Tamtéž, s. 103.

„Účelem první mé cesty bylo, abych pobuda několik týdnů ve přírodě uvykl si na africké podnebí, abych poznal, jak se cestuje ve vnitrozemí, zejména pak, abych výzvědnou touto cestou zvěděl, která a čím opatřiti se mám na větší cestu výzkumnou do vnitrozemí.“²⁸

Ke svému vozu si také musel zakoupit pět koní, kteří ho stáli velký finanční obnos, a tak mu musel vypomoci půjčkou jeden z průvodců. Na začátku února 1873, když už měl veškeré zásoby nakoupené, se mohl vydat na cestu. První kroky Holubovy výpravy směřovaly na sever kolem města Klipdrift, v jehož blízkosti se výprava usadila. Klipdrift leží blízko řeky Vaal a také odpočívadla pojmenovaném po německém státníkovi O. von Bismarckovi. Ve městě vyměnil koně, kteří se neosvědčili, za mnohem statnější voly. U řeky Vaal Holub narazil na vesnici Hotentotů, u nichž se projevovala evropská kulturní stopa, bohužel ve špatném slova smyslu - v přílišné konzumaci alkoholu.²⁹

Při cestování nezapomínal Emil Holub na svou badatelskou činnost. *„Na cestě koval stále studie národohospodářské, národopisné, přírodopisné, stříleje a sbíraje při tom pilně předměty pro své sbírky.“³⁰* Holub také často prováděl měření hloubky řek a jako měřítko používal své tělo. To se mu při měření u brodu řeky Hart stalo málo osudným, jelikož byla na dně řeky veliká vrstva bahna.³¹

Do Lekatlongu dorazila výprava i přes problémy spojené s nepřesností mapy. *„Přiblíživše se (dne 2. března r. 1873) k Lekatlongu přesvědčili jsme se, že anglické a německé mapy, které tehdy byly nám po ruce, nebyly valně určity a přesny.“³²* Lekatlong bylo hlavním městem nejjižnějšího kmene Batlapinů. Město mělo něco okolo sto šedesáti až dvě stě obytných domů a uprostřed se nacházela stará vyhořelá misijní stanice. Tento kmen, kterému vládl kníže Janča, byl velice chudý. Většinu práce zde udělaly ženy, protože muži byli velice líní. Holub je během své

---

²⁸ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 103.

²⁹ VOTRUBEC, C., *Jihoafrické cesty Emila Holuba*, s. 23.

³⁰ BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, s. 23.

³¹ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 144.

³² Tamtéž, s. 146.

návštěvy viděl pouze odpočívát. Proto se zde ani moc nezdrželi a vydali se na cestu.³³

Další zastávkou bylo město Wonderfontein. Toto město leží přibližně čtyři sta kilometrů od Dutoitspanu, ze kterého E. Holub začínal svojí první cestu. Ještě než dorazil do svého cíle, udělal si menší zastávku ve městě Potschefstroom, který patřil k nejlidnatějším městům se skoro čtyřmi tisíci obyvatel. Tuto zastávku využili hlavně k opravě vozu, který byl už značně opotřebovaný. Za tři dny cesty dorazili do Wonderfonteinu. Zde se chtěl zdržet několik dní, protože se kolem Wonderfonteinu vyskytovalo značné množství podzemních jeskyní, které chtěl probádat. *„Doufal, že najde v jeho podzemních jeskyních kosti předpotopních zvířat, památníky geologického vývoje Jižní Afriky, jichž by si věda byla jistě velmi vážila.“*³⁴

Jak už jsem zmínil, E. Holub strávil u jeskyní delší dobu. Tento pobyt, od kterého si sliboval více, ho zklamal. Nejenže zde byli podnikaví domorodci, kteří zde vybírali vstup, ale ještě ho nepustili dovnitř, tak nemohl uskutečnit svůj geologický výzkum. Proto se po pár dnech rozhodl vrátit stejnou cestou, kolem řeky Vaal, do Dutoitspanu. Svůj cíl u jeskyní v blízkosti Wonderfontein tedy nenaplnil. *„Domníval jsem se, že naleznu takovou jeskyni, v níž uloženy jsou kosti zvířecí z poslední geologické periody, čímž byl bych býval sto, abych v zemězpytu Jižní Afriky odstranil dosti znamenitou mezeru.“*³⁵

Cestou zpět se opět utábořili u Potschefstroomu, kde už byli před pár dny. Na zpáteční cestě museli také přejít přes močály poblíž města Potschefstroom, který se zde po dešti vytvořily. První průzkumná cesta se tedy blížila ke svému konci. Cíl této zkušební výpravy byl splněn. Holub poznal dopravní cesty v Africe, také navštívil několik měst, kde se seznámil se zvyky domorodých obyvatel. *„Účelu a vlastního cíle první cesty: abych nabyl rozhledu po tom, jak se cestuje, seznal ráz krajiny,*

---

³³ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 149.

³⁴ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 29.

³⁵ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 212.

*kterými mně bylo projít, nahlédl do rodinného života domorodcův a holandských statkářův, abych zvěděl něco o tom, jak se chovají k cizincům, atd., dosáhl jsem šťastně.*³⁶ Prováděl i badatelskou činnost. Na své první průzkumné výpravě nasbíral veliké množství rostlin, kůží africké zvěře, mnoho druhů hmyzu a také zkamenělin a minerálů. Tyto sbírky poslal do rukou V. Náprstka, který v listopadu 1874 s pomocí doktora Nickerla uskutečnil výstavu.³⁷

Výstava se uskutečnila na staroměstské radnici a byla veřejností kladně přijata. Mezi vystavovanými exempláři bylo přes patnáct set usušených rostlin, tři sta nasbíraných nerostů nebo dvě stě afrických hadů. Tyto exponáty měly být rozdány mezi školy a muzea. Finanční výnos z výstavy byl zaslán Emilu Holubovi do Afriky.³⁸

První výprava probíhala přes dva měsíce, během nichž urazil český vědec okolo šestnácti set kilometrů. Náklady na cestu činily čtyři tisíce zlatých. Sbírkou, které poslal do své vlasti, byly velice cenné a uspořádaná výstava měla veliký úspěch u české společnosti. Po návratu do Dutoitspanu se opět vrátil ke své lékařské praxi a začal se připravovat na další cestu. Za půl roku tedy v listopadu 1873 se tato druhá cesta uskutečnila.³⁹

3.3.1 Druhý pobyt v Dutoitspanu

Před tím, než se Emil Holub vydal na druhou výpravnou cestu, se vrátil ke své lékařské praxi, kterou už v Dutoitspanu provozoval. Za dva měsíce své nepřítomnosti, které strávil na první cestě, ale ztratil polovinu svých pacientů a tak si musel získat novou klientelu. Po návratu se Emil Holub usadil opět ve stejném stanu u radnice, ve kterém bydlel už před

---

³⁶ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 254.

³⁷ BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, s. 37–38.

³⁸ ROZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz v české společnosti*, s. 25.

³⁹ VOTRUBEC, C., *Jihoafrické cesty Emila Holuba*, s. 29.

první cestou. Vůz schoval za tento přístřešek a tahouny prodal, aby mohl vyplatit mzdu dvěma svým pomocníkům na první cestě.⁴⁰

Druhý pobyt v Dutoitspanu trval půl roku. Emil Holub zde začal vnímat i mezilidské vztahy. Všiml si, že ho místní lidé vnímají nejen jako jejich lékaře, ale také jako rádce a přítele. Další důležitou změnou byl v Dutoitspanu zvyšující se počet anglicky mluvících osob. Emil Holub, jemuž anglický jazyk dělal problémy, se musel zdokonalovat v anglickém jazyce i proto, že léky kupoval od anglického lékárníka Anthonyho Davisona.⁴¹

Po šestiměsíčním pobytu se Emil Holub začal připravovat na svou další pouť africkým nitrozemním. Holubův přítel B. Eberwald svolil, že se zúčastní i další cesty a dostal za úkol řídit hlavní vůz. K výpravě B. Eberwald přizval svého známého Bolna z Hannoveru. Spolu s nimi cestovali také místní průvodci Fingo a Griguu, kterému dali přezdívku Pit. I tato výprava byla myšlena jako průzkumná. *„Druhou cestu nikterak nepovažoval jsem za hlavní svou výpravu, nýbrž za druhou ale větší cestu výzvědnou, na níž chtěl jsem uraziti aspoň polovici vzdálenosti od polí diamantových ku řece Zambezi a nových nabytí zkušeností pro zamýšlenou velikou výpravu do Střední Afriky.“*⁴²

3.4 Druhá průzkumná cesta

Druhá výprava Emila Holuba se započala 3. listopadu 1873, kdy opustil Dutoitspan se svou skupinou, která čítala pět osob, devět psů, koně a osm tahounů. V listopadu je na africkém kontinentu horké a suché léto, což se projevuje na obrazu krajiny. *„Cesty jsou vyprahlé, prameny vyschlé a říčka Vaal nemá ani půl metru vody.“*⁴³ První kroky vedly na sever k řece Vaal, kde se na jejím břehu rozkládalo město Klipdrift, které se mělo stát první zastávkou před plánovaným cílem cesty, městem Šošongem. Šošong byl hlavním městem místního krále Sekhomy, který

---

⁴⁰ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 256.

⁴¹ Tamtéž, s. 259.

⁴² Tamtéž, s. 267.

⁴³ LANGR, J., *O cestách Emila Holuba*, s. 8.

měl pověst násilného muže. Na cestu se Holub vybavil dostatečným počtem šátků nebo různých pokrývek hlavy. Poznal, že v jižní Africe tyto komodity sloužily jako prostředky výměnného obchodu nebo platidlo.⁴⁴

Cesta s konečným cílem v Šošongu měřila přes patnáct set kilometrů. Byla to tedy doposud nejdelší cesta, na kterou se Emil Holub vydal, a proto si připomněl svůj vzor Davida Livingstona a chtěl se stát jeho následovníkem. Pro svou cestu musel lépe přizpůsobit vůz. Vyztužil hlavně střechu vozu, vůz vezl objemný náklad výměnného zboží, potravin a střeliva.⁴⁵

První dny procházela skupina trasou, kterou už znala z první průzkumné cesty. Přesto, že první cesta se uskutečnila teprve před půl rokem, byla lépe upravená dopravní cesta. Druhého dne po opuštění Dutoitspanu dosáhli břehu řeky Vaal. Přejít řeku museli přes nedaleký brod. Jelikož byla řeka poměrně vyschlá a měla jen šest metrů na šířku, nebyl to pro výpravu problém a utábořili se poblíž Klipdriftu.⁴⁶

Poté se Holub vydal na cestu od řeky Vaal. Sedmého listopadu minuli město Hebron, ale krajina za tímto městem byla suchá a tenčily se zásoby vody, což ještě zkomplikoval oheň, který se rozhořel na blízké planině. Byli už dvacet kilometrů od řeky a oheň se přibližoval. Zde se ukázala Holubova schopnost rychlého rozhodování. Nepřipustil si myšlenku na návrat a rozkázal se schovat v blízké rokli, kde se vyhnuli ohni.⁴⁷

Emil Holub tuto kritickou chvíli zvládl dobře, přesto je pořád trápila žízeň, proti které bojovali octem, kterým si zvlhčovali rty. Po pěti dnech narazili na malou vesnici, kde si konečně mohli koupit vodu a čerstvé mléko. Po doplnění vody se o několik dnů později u města Taung, které leželo na řece Hart, stal Emil Holub svědkem bizarního jevu. Místní obyvatelé byli neblaze zasaženi evropskou civilizací, hlavně problémem

---

⁴⁴ BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, s. 39.

⁴⁵ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 37–38.

⁴⁶ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 270.

⁴⁷ VOTRUBEC, C., *Jihoafričské cesty Emila Holuba*, s. 30–31.

s alkoholickými nápoji. Za alkohol nabízeli skoro vše, co pro ně mělo nějakou hodnotu. „*Ti podávali nám kůži šakalovu nebo gazelly schovávané, oni volské řemeny a biče, jeden jeho a soused jeho dřevěné lžíce, jeden pak stařec dřevěnou mísu a všickni chtěli věci směniti s námi za kořalku.*“⁴⁸ Emil Holub samozřejmě odmítl. Nechtěl se podílet na ničení místních zvyků a přispívat k neduhům, které sem Evropané zavlekli. Proto rychle opustil území kolem Taungu a pokračoval v cestě. Před výpravou byly tři velké městské zastávky, před čtvrtou cílovou v Šošongu. První z nich byla cesta do Musemaňany, následovaly zastávky v Mošanengu a Molopolole.

Cestou do Musemaňany procházela výprava přes vesnici, která čítala přibližně čtyřicet malých obytných domů. V této osadě došlo k menší roztržce o vodu z přilehlé říčky. Obyvatelé vesnice požadovali za napití každého kusu Holubova dobytka pět šilinků, což zapříčinilo střet. „*S křikem a živými posuňky vykládali mně, že se tu nesmí žádné zvíře napájeti, dokud majetník vozu nezaplatí z každého pět šilinků nápojného.*“⁴⁹ Tuto částku, která odpovídala dvaceti zlatým, pochopitelně Emil Holub odmítl uhradit. Odmítnutí vyvolalo potyčku, když se ozbrojení vesničané rozhodli bránit pitný zdroj zbraněmi. Někteří byli vyzbrojeni starými mušketami a asagaji, což je domorodý oštěp. Emil Holub ukázal rozvahu a nebojácnost. Rozjel se proti vesničanům ozbrojen pouze revolverem. Tento čin zastrašil místní obyvatele natolik, že už s nimi nebyl žádný problém a nikdo z nich si nedovolil dále oponovat.⁵⁰

V polovině listopadu dorazila výprava do Musemaňama. Zde Emil Holub najal dva domorodce jako nosiče, za týdenní mzdu osmi šilinků. Ve vesnici byla opět velice rozšířena konzumace alkoholu. Emil Holub zde musel pobýt několik dní, jelikož potřeboval opravit vůz, který po dlouhé cestě utrpěl četné škody. Emil Holub také pozoroval běžný život ve

---

⁴⁸ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 287.

⁴⁹ Tamtéž, s. 302.

⁵⁰ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 44–46.

vesnici. Zahlédl například ženy, jak pracovaly na výrobě hliněných hrnců, které se používali pouze na vodu.⁵¹

Dvacátého listopadu výprava pokračovala. Další velikou zastávkou bylo město Mošanengo. Po cestě se cestovatelům ukazovaly krásy Afriky, ať už v podobě pozorování psů hyenovitých při lovu nebo možnosti sledovat rozdílné chování krajiny ve dne a v noci. Emil Holub a jeho doprovod prošli mnoho vesnic, ve kterých poznávali pracovní návyky obyvatelstva, lovecké techniky a způsoby pěstování plodin. Čím více cestovali na sever, setkávali se s různými zpětnými vazbami na jejich přítomnost. Většina z obyvatel se za svého života ještě nesetkala s bílým mužem nebo pouze s několika obchodníky. V průběhu cesty prováděl Emil Holub jak sbírkovou činnost afrického hmyzu a rostlin, tak i loveckou, kterou omezoval pouze na nutnou k obživě nebo lovil jen kusy, které ještě nebyly v jeho sbírce. Při sběratelské činnosti se zaměřil i na ostatky v Evropě nežijící zvěře. „*Ráno dne 29. měsíce listopadu vyšel jsem si do krajiny a vrátil se s lebkou hyény. Vůbec nasbírali jsme zde veliké množství lebek pakoňův, antilop ploskatých a skákavých.*“⁵² Čím více se blížili k Mošanengu byly vidět některé změny. Místní král Montcua zde zakázal požívání alkoholických nápojů, což se odrazilo i na pracovitosti a bohatství místních obyvatel.⁵³

Do Mošanenga došel Emil Holub dvanáctého prosince 1873. Poté co se s výpravou dostali do města, tak se Emil Holub setkal s vladařem Montcuou. Montcua byl přibližně padesát let starý muž, příjemný a usměvavý. Oblékal se v evropském stylu, tím a svým vystupováním si u Emila Holuba vysloužil důvěru. Místní obyvatele zajímal účel Holubovy cesty a budoucí plán cesty. Po chvíli společné konverzace se Emil Holub dozvěděl, že posledním bílým cestovatelem, který zde byl před ním, byl David Livingstone, Holubův veliký vzor. Zjištění přítomnosti Davida Livingstona dodalo Holubovy hrdost a touhu dokončit plánovanou

---

⁵¹ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 312.

⁵² Tamtéž, s. 338.

⁵³ Tamtéž, s. 345–346.

cestu. Také bylo Holubovi nabídnuto místo stálého lékaře a přislíben veliký plat. Emil Holub však odmítl, kvůli touze procestovat nové území.⁵⁴

Pobyt v Mošanengu byl přínosem pro rozšíření sbírek hlavně etnografického a entomologického charakteru. Sbírkou obohatil vzorky oblečení, kuchyňskými potřebami a brouky. Emil Holub byl v Mošanengu vítán díky jeho lékařským zkušenostem a proto když chtěl město opustit, byl požádán, aby svou přítomnost prodloužil. Osmnáctého listopadu se ale konečně rozhodl město opustit a byl poskytnut průvodce na cestě do Molopolole.⁵⁵

Výprava se vydala severozápadním směrem k městu, kde vládl král Sešele. Cesta do tohoto města netrvala dlouho, pouhé tři dny. Dvacátého prvního prosince 1873 se Emil Holub usadil blízko Molopolole. Byl zde přivítán dvěma evropskými misionáři. Emil Holub zatím prozkoumal blízké rokliny, přilehlé řeky a přilehlé vesnice. Druhý den po jeho příjezdu ho misionáři seznámili s vládcem Sešelem. Sešele byl přibližně padesátiletý muž, který byl silnější postavy a stále v dobré náladě. Emil Holub se o tomto vládcovi dozvěděl už jako třináctiletý hoch z cestopisů Davida Livingstona. Emil Holub byl přijat kladně, když vstupovali do Sešelova příbytku, který byl zařízen v evropském stylu, byl cestovatel přivítán i vladařovo manželkou a bylo zde přichystáno pohoštění. Cestovatel se rozhodl v Molopololi pár dní setrvat a tak ve volných chvílích prozkoumával okolí města. Obohacoval své sbírky buď tím, že si je koupil nebo dostal darem. Takto přišel například k několika kusům oblečení, zbraní a kuchyňských potřeb.⁵⁶

Po patnácti dnech opustila výprava svoje tábořiště a pokračovala v cestě do Šošongu. Vzdálenost, která zbývala do posledního cíle cesty, byla přímým směrem sto dvacet osm anglických mil, ale kvůli nedostatku vody se muselo zacházet a proto se vzdálenost zvětšovala. Na poslední den v roce 1873 se Emil Holub se svou expedicí utábořil v lese, kde

---

⁵⁴ LANGR, J., *O cestách Emila Holuba*, s. 8–9.

⁵⁵ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 371.

⁵⁶ Tamtéž, s. 409–411.

v klidu přečkali do nového roku. První den roku 1874 však Emil Holub prožil napínavé chvíle. Opustil tábor a vydal se prozkoumat okolí a zaujat místní krajinou přestal dávat pozor na směr, jakým pokračoval dále do lesa. Tím se však ztratil a nemohl najít cestu k tábořišti. V lese strávil celý den. Emil Holub už byl pomalu dehydrovaný a trpěl úpalem, ale po výstřelu do vzduchu, aby upozornil na svou přítomnost, byl zachráněn místním obyvatelem, který zrovna procházel kolem do své vesnice a dovedl Emila Holuba k jeho tábořišti.⁵⁷

Dne osmého ledna dorazila výprava Emila Holuba do Šošongu, nejsevernějšího města v jeho druhé výpravě cestě. Název města Šošong je odvozen od řeky Šošon. Město mělo v době Holubova příjezdu okolo šesti tisíc obyvatel. Šošong byl důležitým městem, jelikož byl dopravní křižovatkou a vedla z něho cesta na sever k řece Zambezi. Nacházelo se zde i několik obchodních stanic evropských kupců. Brzy po příjezdu se Emil Holub seznámil s místním vládcem Sekhomem. Panovník byl průměrné výšky a nosil stejné oblečení jako jeho poddaní, čímž byl od nich k nerozeznání. Po rozhovoru se Sekhomem, který se radoval z návštěvy bílého cestovatele (lze vyvodit z častých návštěv Holuba) doplnil Emil Holub své zásoby, které byly po delším putování krajinou nutně ztenčené.⁵⁸

Emil Holub byl při svém pobytu v Šošongu neustále obklopen místními obyvateli. Mohl za to Holubův majetek, který lákal i Sekhomovu pozornost. Holubův pobyt měl kladnou stránku a to v navýšení (obohacení) jeho sbírek. „*V žádném městě domorodců, do nichž jsem přijel na této cestě, nepodařilo se mi, abych nabyl tolik přerozmanitých národopisných předmětů, jako právě zde...*“⁵⁹ Své národopisné sbírky obohatil o válečné sekery nebo například lékařské potřeby či válečný buben, který patřil Sekhomovi.⁶⁰

---

⁵⁷ LANGR, J., *O cestách Emila Holuba*, s. 8.

⁵⁸ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 471.

⁵⁹ Tamtéž, s. 475.

⁶⁰ Tamtéž, s. 475.

Po více než měsíčním pobytu, 16. února 1874, opustil Emil Holub Šošong směrem k nedalekému solnému jezeru, které minuli o dva dny později. Potom už se cesta ubírala směrem k Dutoitspanu. Do tohoto města se Emil Holub vrátil sedmého dubna 1874. Druhá cesta tedy trvala přes půl roku a výdaje na její uspořádání vyšly na devět tisíc zlatých. Pokus o kartografický přínos byl během cesty znemožněn, většinou díky nedostatku pitné vody, protože výprava musela měnit směr, avšak jeho kartografická měření přispěla k opravě tehdejších map. Sbírkový materiál, který vznikl za více než sto padesát dní putování africkou krajinou, čítal dvacet beden. Převažoval hlavně etnografický materiál ale také různé druhy hmyzu, plazů, preparované zvěře a nerosty. Nasbíraný a získaný materiál z druhé cesty opět poslal Vojtěchu Náprstkovi, který dvacet beden prozatím uschoval.⁶¹

3.4.1 Třetí pobyt v Dutoitspanu

Po návratu do svého základního města se Emil Holub potýkal s finančními problémy. Druhá výpravná cesta stála takřka veškerou Holubovu hotovost a ještě musel splatit půjčky, kterými financoval druhou výpravu. Kvůli této nepříjemné situaci se Emil Holub rozhodl prodat vůz a několik kusů materiálu, které na své cestě získal. První měsíc po opětovném usazení v Dutoitspanu byl nejhorší, jelikož se pomalu obnovovala jeho lékařská praxe, jediný zdroj příjmu.⁶²

S ubytováním si za svého třetího pobytu v Dutoitspanu výrazně polepšil. Už nebydlel ve stanu u radnice, ale pronajal si hliněný dům, jenž měl i stáj pro koně. Nájemné činilo pět liber šterlinků, ale od června 1874, kdy se lékařská praxe opět rozmohla, si to Emil Holub mohl dovolit. Lékařské praxi pomohly především zimní měsíce, kdy mnoho z obyvatel Dutoitspanu bylo nemocných. S přibývajícím klientelou rostly i Holubovy příjmy, proto se už pomalu začal připravovat na svou třetí průzkumnou cestu. Koupil nový vůz a deset tahounů. Při pobytu také narazil na

---

⁶¹ ROHZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 26.

⁶² HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 513.

schopného pomocníka Theunissena, který se posléze připojil k Holubovi na jeho třetí cestě do vnitrozemí.⁶³

Pobyt v Dutoitspanu se protáhl na více než rok. Za tuto dobu prováděl lékařskou praxi a připravoval hmotné zabezpečení na průzkumnou cestu. Na třetí výpravnou cestu se Emil Holub vydal až druhého března roku 1875, kdy opouští Dutoitspan.⁶⁴

3.5 Třetí průzkumná cesta

Třetí putování doktora Emila Holuba nabralo severní směr. Poté co opustil Dutoitspan, pokračoval už známým prostředím. Výprava se vydala směrem k Šošongu, nejseverněji navštíveným bodem při druhé cestě, aby se poté vydala ještě dál na sever a dostala se do Šešeke, odkud posléze prováděla průzkumné výpravy, například k Viktoriiným vodopádům. Patnáctého března došli již k známé řece Hart. Tu nebylo možné přejít, kvůli silnému proudu a tak se zde výprava musela utábořit, než se vodní tok uklidnil. Za dva dny už mohli postupovat vpřed.⁶⁵

Na konci března se Emil Holub usadil na krátkou dobu v městě Molemo. Panovník, který se jmenoval jako toto město, byl bratr krále Mancui se kterým se Holub setkal v Mošanengu. Mancua byl u svého bratra na návštěvě a tak bylo pro Holuba lehčí se zde usadit. Zdržet se zde musel i z jiného důvodu. Jeho nový pomocník Theunissen onemocněl úplavicí a proto musela výprava setrvat, než se Theunissen uzdravil. Druhého dubna se již expedice dala do pohybu.⁶⁶ Další putování, si i přes problémy s deštěm, zkracovali pozorováním zvěře a občasným lovem. Na lov se Emil Holub vydával převážně večer a také se mu stávalo, že se vrátil s nepořízenou.⁶⁷

---

⁶³ HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, s. 514–515.

⁶⁴ VOTRUBEC, C., *Jihoafričké cesty Emila Holuba*, s. 48.

⁶⁵ HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, Praha 1952, s. 17.

⁶⁶ Tamtéž, s. 24.

⁶⁷ NÁRODNÍ MUZEUM-NÁPRSTKOVO MUZEUM ASIJSKÝCH, AFRICKÝCH A AMERICKÝCH KULTUR, *Holub, Emil, Deník 1875*, s. 16.

Cesta už se odvíjela směrem k Šošongu. Jediným výraznějším zastavením, byl krátký pobyt v Linokaně. V Linokaně působil evropský misionář Jensen. Dny strávené v tomto městě si Emil Holub pochvaloval. *„Pobyt náš v Linokaně byl vůbec velmi příjemný. Každou noc slyšeli jsme zpívati děvčata a muže baharucké z okolních čtvrtí městských, neboť milují tanec, doprovázený zpěvem.“*⁶⁸ Zde pobýli do dvacátého třetího dubna, kdy se opět vydali na cestu. Překážka, která byla ta z těžších, zbývala jen jedna. Byla jí řeka Limpopo, které se díky velkému výskytu krokodýlů říkalo Krokodýlí. Když se podařilo přebrodit nebezpečnou řeku, tak cesta do Šošongu byla už klidná. Do tohoto města dorazil devatenáctého května 1875. V Šošongu chtěl Emil Holub pobýt čtrnáct dní, ale hned po příjezdu byl překvapen změnou. Místo Sekhoma, který v městě vládl při první návštěvě, vládl jeho syn Khama, který se dostal k moci po vítězném boji se svým otcem.⁶⁹

I přes změnu panovníka byl Emil Holub přijat kladně a strávil zde čtrnáct dnů, které využil pro prozkoumání okolí města. Během pobytu v Šošongu si náklonnost Khamy získal lékařskou praxí a tak mu Khama poskytnul svého sluhu, aby doprovodil Holuba na sever k řece Zambezi. Na cestu se Emil Holub dal čtvrtého června a trasa vedla k Velkým solným jezerům. K nejmenšímu ze tří Velkých solných jezer, Citani, dorazil Emil Holub o čtrnáct dní později. Hloubka tohoto jezera činila šedesát centimetrů po celé své rozloze a trvalo dvě hodiny, než výprava jezero přebrodila. U jezera Citani zůstal Emil Holub tři dny a prozkoumal okolí jezera. Stejným způsobem prozkoumal také další dvě solná jezera Karri-Karri a Soa.⁷⁰

Dvacátého sedmého června se Emil Holub s družinou dostal k bystřinám u řeky Naty. Zde plánoval Holub vícedenní zastávku ze dvou důvodů. *„Když jsme dojeli bystřiny Naty, bylo mně dopřáti unavených tahounům několikadenního odpočinku, což jsem rád učinil i proto, že jsem*

---

⁶⁸ HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, s. 32.

⁶⁹ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 81

⁷⁰ HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, s. 54.

tu mohl znamenitě obohatiti své sbírky.“⁷¹ Po doplnění pitné vody se druhý den ráno porozhlédl po okolí, a když našel četné stopy lvů, nařídil ve svém táboře zvýšenou bezpečnost. U řeky Naty se Holubovi, hlavně v noci, ukazoval život africké zvěře.⁷²

Pobyt u řeky Naty si Emil Holub pochvaloval kvůli klidu, který zde byl, jelikož se v nejbližším okolí nevyskytovala žádná vesnice. Tábořiště opustil třetího července 1875 a výprava nabírala směr do cílového města Šešeke. Jediná výraznější zastávka před městem Šešeke byla obchodní stanice Panda ma Tenka. Do Panda ma Tenky dorazil Emil Holub na konci července a zůstal zde až do třetího srpna. Tato obchodní stanice se zaměřovala převážně na obchod se slonovinou. Zde sídlil anglický obchodník Westbeeche. Právě přes tohoto obchodníka ohlásil Emil Holub svůj úmysl navštívit krále Sepopa a to prostřednictvím pošty. Sepopo byl rád, že může přijmout evropského cestovatele a povolil mu pobyt v jeho městě a volný pohyb jeho říší.⁷³

Když se Emil Holub vydal do města Šešeke, musel ještě projít hustým lesem a přebrodit řeku Zambezi, kterou překonal na člunech. Třináctého srpna se Emil Holub poprvé v Africe setkal s hrochem. Cesta po řece Zambezi do města Šešeke trvala až do poloviny srpna. Holub byl velkolepě přivítán, jelikož se o jeho příchodu (díky poště) vědělo už měsíce dopředu. Král Sepopo přijal Holuba v evropském obleku i s anglickým kloboukem. Sepopo přivítal Holuba se svými poradci a s hudebním sborem. Sepopo byl mladým panovníkem, bylo mu kolem pětatřiceti let, ale byl i krutým a závistivým vládcem.⁷⁴

Pobyt v Šešeke byl rozdělen na tři etapy. První návštěvu města, která trvala do konce srpna 1875, přerušila cesta Emila Holuba k Viktoriiným vodopádům. Cesta k Viktoriiným vodopádům vedla přes již známou obchodní stanici Panda ma Tenka. Zde Holuba opustili jeho

---

⁷¹ HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, s. 58.

⁷² Tamtéž, s. 60.

⁷³ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 96–97.

⁷⁴ BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, s. 62.

pomocníci Theunissen a Pit, proto si musel ve stanici najmout nové pomocníky. K Viktoriiným vodopádům, které leží na řece Zambezi, se Emil Holub poprvé dostal sedmnáctého září 1875. Vodopády Holuba uchvátily svojí velikostí a vznešeností. „*Slapy Viktoriiny v Zambezi náležejí po mém soudu k nejznamenitějším zjevům na zemi.*“⁷⁵ U vodopádů zůstal Emil Holub jenom tři dny, jelikož měl poraněné nohy od dlouhého cestování, přesto tyto dny hodnotil jako nejlepší z jeho pobytu v Africe. Pokusil se co nejvíce popsat a prozkoumat okolí vodopádů, ale na to by potřeboval více času. Přesto se pokusil co nejvíce popsat okolí vodopádů a vyhotovil několik náčrtů vodopádů a map. Po třídním pobytu u Viktoriiných vodopádů se Emil Holub vrátil do Panda ma Tenky, kam dorazil dvacátého čtvrtého září.⁷⁶

V obchodní stanici se musel zdržet několik dní, aby se mohl vyléčit. Poté následoval druhý delší pobyt v Šešeke, za kterého se prozkoumával přilehlé okolí. Také se na konci listopadu, na Sepopově dvoře, poprvé setkal s příslušníky kmene Mašukulumbů. Tento divoký kmen, který sídlil na sever od řeky Zambezi, měl charakteristický tvar obličeje a také tmavší pleť. Jejich účesy byli nepřehlédnutelné. Vlasy měly smotané do dlouhého copánku. Na první pohled vypadali přátelsky a klidně. Jejich divokost poznal Emil Holub při svém druhém pobytu v Africe.⁷⁷

Druhý odjezd z Šošongu byl prvního prosince. Průzkumná cesta však vinou nepřízně osudu příliš dlouho netrvala. Jelikož Holub cestoval po řece Zambezi, musel používat výhradně čluny. Ty mu propůjčil Sepopo i s pomocníky. Holub brzy onemocněl zimnicí, a proto takřka nevyšel z člunu. Už po čtyřech dnech cesty se objevila překážka, na kterou Emil Holub nikdy nezapomněl. Byla jím peřej s názvem Mučila-Aumsinga. Na této peřeji zažil Holub nejhorší chvíle při své první návštěvě Afriky. Jelikož byly čluny plně naložené, rozhodl se peřej projet, namísto toho, aby čluny přenesl. To se stalo osudným. Silný proud vtáhl čluny do peřejí a vlny je obrátily. S pomocí veslařů Holub stihl zachránit

---

⁷⁵ HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, s. 145.

⁷⁶ Tamtéž, s. 155.

⁷⁷ Tamtéž, s. 185.

náklad ze svého člunu, ale věci z ostatních dvou člunů byly nenávratně pryč. Jelikož se ještě zhoršil Holubův zdravotní stav, musel zanechat dalšího cestování a musel se vrátit zpět do Šošongu. „*Po nehodě této, která tisícero násob převyšovala všechny dřívější strasti, bylo mně, zimnicí zmořenému, zanechatí další cesty, pro niž jsem podjal tolika útrap.*“⁷⁸ Pátého prosince propršel celý den, což nepříspěvalo zdravotnímu stavu, přesto večer horečka trochu ustoupila. S vypětím všech sil se Emil Holub dostal do Šešeke jedenáctého prosince.⁷⁹

Poslední třetí pobyt v Šešece byl důležitý jen kvůli uzdravení Emila Holuba. Sepopo radil Holubovi, aby vzdal své cestovatelské ambice a odešel zpátky na jih. V Šešece zůstal Emil Holub až do nového roku 1876. Poté přehodnotil své plány a rozhodl se vrátit do diamantových polí. Cestou zpět do svého ústředního města procházel už dobře známá místa. Přes obchodní stanici Panda ma Tenka zamířil do Šošongu. Zde pobyl Emil Holub až do dvacátého prvního června a vydal se na cestu do svého sídelního města. Cesta trvala až do dvacátého šestého listopadu, kvůli častým záchvatům zimnice, kterými Emil Holub trpěl až do konce svého života. Když přišel do Diamantových polí, tak už se neusídlil v Dutoitspanu.⁸⁰

3.5.1 Poslední pobyt na africkém kontinentě

Usídlil se v Bultfonteinu, kde se naprosto bez finančních prostředků a ve špatném zdravotním stavu pokusil obnovit svou lékařskou praxi, kterou opustil na skoro dva roky, které strávil na cestě. V těchto chvílích se Emil Holub rozhodl, že svou první africkou cestu ukončí a vrátí se zpět do Evropy. Na cestu do Evropy si Emil Holub musel vydělat. Pokusil se vydělat výstavou, kterou uskutečnil v lednu 1877 ve městě Kimberley. Výstava však nedopadla příliš dobře. „*V měsíci lednu roku 1877 byl jsem, jak už řečeno, s to, abych v kimberleyském divadle Varieties vystavil své sbírky. Dlužno vyznati, že mně tato výstava, ač mi mnoho přátel získala,*

⁷⁸ HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, s. 196.

⁷⁹ Tamtéž, s. 200.

⁸⁰ Tamtéž, s. 287.

*nevydala žádného hmotného užítku, naopak zavedla mne do dluhů; i byl jsem nucen, abych opatřil si peníze k návratu do Evropy, znova počítí lékařskou praxí, všechny pak úspory z roku 1877 obrátiti svých závazků.*⁸¹

Na štěstí pro Holuba, se lékařská praxe v roce 1878 výrazně rozšířila a tak mohl začít šetřit peníze. Na konci roku 1878 už měl dostatek financí i díky darům, které obdržel od císaře Františka Josefa I. nebo od českého zemského výboru. Své sbírky poslal na před, do Port Elizabeth, a sám se za nimi vydal později. Cesta do Port Elizabeth trvala déle, než Emil Holub zamýšlel. Po příjezdu do tohoto přístavního města, se Holubovi naskytla příležitost přivydělat si přednáškami. Zde byli i uloženy jeho sbírky, které čítaly čtyřicet sedm beden materiálu. Pátého srpna 1879 se Emil Holub definitivně vydal na cestu do své vlasti, kam dorazil po sedmileté odmlce osmnáctého října 1879.⁸²

---

⁸¹ Tamtéž, s. 288.

⁸² ROZHONĚ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 29.

4 DRUHÁ CESTA DO AFRIKY

Druhá cesta Emila Holuba do Afriky trvala čtyři roky a probíhala mezi lety 1883-1887. Holub si sebou vzal pomocníky, a jelikož byla výprava pojímána jako rakousko-uherská, bylo její obsazení složeno z členů této monarchie. S Holubem kromě jeho vybraných pomocníků Čechů Antonína Halouzky a Josefa Špírala, Rakušanů Karla Bukače, Osvalda Söllnera a Ignáce Leeba, Maďara Jánoše Feketeho, cestovala také jeho žena Růžena Holubová, se kterou se Holub seznámil během svého pobytu v Evropě ve Vídni. Výprava měla objevitelské ambice, například objevit pramen řeky Nil, a měla procestovat celou Afriku od jižního cípu až po severní část do Egypta. Tento plán se nezdařil kvůli konfliktu s kmenem Mašukulumbů.⁸³

4.1 Návrat do Afriky

Do Afriky se Emil Holub vrátil po necelých čtyřech letech, které strávil v Evropě a vyplnil je přednáškovou činností o Africe a uspořádáním menších výstav v Praze a ve Vídni. Před uspořádáním Vídeňské výstavy, která se konala v roce 1880, se poprvé setkal se svou budoucí ženou Růženou Holubovou, rozenou Hofovou, které bylo teprve čtrnáct let. Vzali se druhého listopadu 1883 krátce před odjezdem na africkou výpravu. Již osmnáctého listopadu, po všech přípravách, se dala druhá výprava Emila Holuba do pohybu. Do Afriky tentokrát necestovali přes anglický přístav Southampton, nýbrž přes severoněmecký přístav Hamburk, kde dvacátého druhého nastoupili na loď jménem Pretoria, která je po měsíční cestě dovezla do Kapského města.⁸⁴

Po příjezdu musel zaplatit clo na veškeré dovezené věci, s čím nepočítal, jelikož mu před odjezdem v roce 1879 byla tato finanční služba odpuštěna. V Kapském Městě Holub uspořádal výstavu, která měla úspěch. V přístavu chtěl strávit delší dobu a důkladně prozkoumat okolí, ale kvůli problémům s vládou opustil toto přístavní město dříve, než

---

⁸³ BAUM, J., *Holub a Mašukulumbové*, Praha 1973, s. 7 a 10.

⁸⁴ DLOUHÝ, J. M., *Dr. Emil Holub*, Holice 1940, s. 85.

očekával. Tímto okamžikem začala čtyři roky dlouhá pouť napříč africkým kontinentem, která skončila v roce 1887, kdy se Holub opět vrátil do Evropy.⁸⁵

4.2 Velká cesta

Už návrat na africký kontinent, dvacátého prvního prosince, nebyl příjemný. Po problémy s cly opustil Emil Holub předčasně Kapské Město a vydal se pro něho neznámou cestou na sever. Toto město opouštěl nerad, jelikož se zde chtěl na delší dobu, přibližně sedm měsíců, usídlit a prozkoumat přilehlé okolí a přimět tak k etnologickému, geologickému a botanickému poznávání kraje. Jak už jsem zmínil, tyto ambice Emila Holuba nebyly naplněny díky neochotě kapské vlády, a proto musel město opustit. Poté co si opatřil potahy, aby táhly jeho čtyři vozy dovezené z Evropy, a dva bílé průvodce Hendrikse a Adama na dobu trvání celé cesty, se první kroky výpravy vydaly k městu Colesberg. Zde Holub najal další dva domorodé sluhy, jednoho z nich nazývá František a druhého Plati. V Colesbergu zůstala výprava tři týdny, než se opět vydala na cestu. Během pobytu ve městě však Emil Holub nezapomněl. *„Té doby jsem využil k některým vědeckým studiím a získané sbírky jsem ihned odeslal ve čtyřech bednách do Evropy.“*⁸⁶

Po opuštění Colesbergu cestovala výprava do Holubovi již známé obchodní stanice Panda ma Tenka. Dá se říct, že na této cestě se výpravě vyhýbaly větší problémy a až do problému s jedovatou rostlinou zvanou machau, na kterou narazili blízko Klamaklňanského lesa. Tato rostlina si výraznou měrou vyžádala životy velikého počtu tahounů. Od této události se výpravě Emila Holuba kladlo do cesty mnoho nepříjemných překážek, které posléze znamenaly ukončení jeho pokusu dojít až na sever Afriky.⁸⁷

---

⁸⁵ DLOUHÝ, J. M., *Dr. Emil Holub*, s. 86.

⁸⁶ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, Praha 1973, s. 12.

⁸⁷ ROZHONĚ, V., *Čestí cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 30.

Cesta od Colesbergu k Panda ma Tenka se bez delších průtahů dostávala kolem diamantových polí dál na sever. Toto území už bylo pro Emila Holuba známé. U města Fauresmith, kde mu za jeho první cesty nebylo umožněno stát se zdejším lékařem, přenocovali pouze jednou. Poté se vydali k farmě jménem Groonvley, kde sídlil holandský obchodník Meintjes. Zde se usídlili na čtyři týdny, při kterých využívali pohostinnosti tohoto obchodníka. Jelikož u tažného dobytka Emila Holuba začala propukat plicní choroba, musel si od Meintjese dokoupit tahouny, ale za velice výhodných podmínek. Nejenže mu byl poskytnut úvěr, ale ještě k tomu dostal do služeb Toma a Harryho Meintjese. Tom Meintjes byl osmnáctiletý syn holandského obchodníka a Harry byl jeho mladší bratranec. Oba měli zůstat v Holubových službách až k řece Zambezi.⁸⁸

Výprava poté nabrala směr podél řeky Vaal, kterou již Emil Holub dobře znal, a překročili ji dvacátého pátého září 1884. Poté se expedice vydala na sever, kde prošla několik menších měst jako například Christiana a blízko ležící Bloemhof. Christiana bylo malé opuštěné město, které výprava Emila Holuba spatřila ještě jednou a to v roce 1887 na zpáteční cestě do Kapského Města. Výprava pokračovala v cestě na sever. Brzdilo ji jen několik nemocných tahounů, kteří umírali na problémy spojené s vysokou horečkou a selháváním důležitých orgánů. Proto musel doplnit tahouny v misijní stanici Linokana. Zde Emil Holub strávil tři neděle a teprve třicátého března 1885 ji mohl opustit. Pak už zhruba po půl měsíčním putování krajinou dosáhl Emil Holuba jeho společníci břehů krokodýlí řeky, tedy řeky Limpopa.⁸⁹

Po patnácti měsících, které již absolvovali na africkém kontinentu, se konečně dostali k údolí této řeky. Pobyt u Limpopa se rozdělil na dva krátké pobyty, při kterých se Emil Holub posul o kousek výše na sever. Zde Holub velice obohatil své sbírky kůží velkých savců a také sbírky ptactva. Před výpravou byl už kousek cesty známý cíl. Město Šošong, kde stále vládl Khama. Ale ještě než se Holub stihl dát na cestu do tohoto

---

⁸⁸ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 17.

⁸⁹ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 149.

města, byl navštíven právě Khamou v táboře na Limpopu. S Khamou měl Holub dobrý vztah. Po této nečekané, ale vítané návštěvě se u Limpopa Holub ještě nějakou dobu zdržel. S tímto více než měsíc a půl trvajícím pobytem byl cestovatel velice spokojen, a kdyby věděl, co na něj další putování Afrikou přichystá, zůstal by zde déle. „*Kdybych však tušil, že později strávím víc než šest měsíců u řeky Zambezi v těžké nemoci, zdržel bych se u Limpopa mnohem déle,...*“⁹⁰

Po opuštění tábora, který byl delší dobu jejich domovem, směřovaly kroky Holubovy výpravy do Šošongu, kde měl podle plánů zůstat maximálně pět dní před jeho zamýšlenou cestou do Panda ma Tenky. Do Šošongu dorazili dvacátého čtvrtého července. Khama ho přijal srdečně a zajímal se o jeho životní pouť od roku 1876, kdy Holuba viděl naposled. Emil Holub zde oproti plánu usadil o den déle, tedy na šest dní, při kterých doplnil zásoby potravin a pitné vody. Výprava opustila Šošong třicátého července 1885 a před nimi bylo už jen pár klidných dnů.⁹¹ V dalších dnech se rakousko-uherská výprava musela potýkat s nedostatkem pitné vody, nebezpečnou jedovatou rostlinou nebo malárií.

Putování bez pitné vody by ještě nebylo takovým problémem. Výprava na to už za pobytu v Africe byla zvyklá, ale k tomu se ještě přidala nemoc dobytka. Proto se výprava prodlužovala a byla schopná ujít menší vzdálenosti a nejčastěji cestovala v noci, aby se vyhnula horkému africkému slunci. Velikým problémem byl také průchod přes vyschlá solná jezera, ve kterých je veliké nebezpečí nákazy malárií. Na konci srpna se konečně výprava dostala k řece Natě. Zde ale zůstala jen dva dny, jelikož se Emil Holub bál přívalových dešťů, což by zvýšilo možnost nákazy malárie. Proto se chtěl co nejrychleji někde schovat a protože nestihl doplnit dostatek pitné vody, musel to někde napravit. Bohužel se na cestě na sever k řece Zambezi musel utábořit v klamakleňanském lese, kde se nacházel stejnojmenný pramen. Zkoušená výprava se u toho pramene poprvé setkala s účinky jedovaté rostliny machau. Rostlina, která

---

⁹⁰ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 36–37.

⁹¹ VOTRUBEC, C., *Jihoafričské cesty Emila Holuba*, s. 88.

vypadala jako běžný plevel, zahubila během tříd dnů dvanáct tahounů. Proto se Emil Holub pokusil zjistit příčiny jedu a průběh otravy zvrátit. „Čím déle jsem pozoroval průběh nemoci, tím více jsem dospíval k závěru, že machau obsahuje narkotický jed a že k zamezení jeho účinku je nutné užívat příslušné protijedy.“⁹² Většinu nakažených tahounů nakonec dokázal vyléčit taninem, přesto ztráty byly velké. Po této první velké nepříjemnosti se výprava mohla dát na cestu až sedmého září a nabrala směr už známé obchodní stanice Panda ma Tenky.⁹³

Když na konci září Holub dorazil do této stanice, zjistil, že se s obchodní stanice stala i stanice misijní. Holub se hned po svém příchodu dozvěděl špatné zprávy. Místní vladař Sepopo, kterého Emil Holub znal z pobytu v jeho hlavním městě Šešeke, zemřel a tak v celé oblasti panovalo bezvládí. To bylo pro Emila Holuba zvlášť nepříjemné, protože potřeboval povolení průchodu a chtěl najmout nosiče k cestě přes řeku Zambezi před příchodem dešťů. Proto Holub vyhledal svého známého z první africké cesty, holandského obchodníka Westbeeche. Ten mu radil, aby se co nejdříve dostal za řeku Zambezi, ale Holub se rozhodl posečkat a využít Panda ma Tenku jako tábořiště na jeho cestách po okolí. Setrvání pod řekou Zambezi se nakonec protáhlo na tři čtvrtě roku. První plánovanou cestou byla návštěva Viktoriiných vodopádů.⁹⁴

Devátého října se Emil Holub vydal ke své druhé návštěvě tohoto majestátného vodopádu. Cestou k Viktoriiným vodopádům se příliš nezdržoval, pochod brzdily jen nezbytné věci jako obstarání potravy nebo vody. Po šesti dnech výprava konečně došla ke svému cíli. Zde se Holub zdržel na tři týdny, během nichž se pokusil co nejvíce prozkoumat okolí i samotný vodopád. Prováděl také meteorologická měření, která prováděl třikrát denně a geologický průzkum krajiny. Vše se odehrávalo podle Holubova plánu, ale ve třetím týdnu začaly první dešťové přeháňky, které sebou přinesly nepříjemné problémy. Malárií se jako první z členů výpravy nakazil Karel Bukač, po kterém následovali Jánoš Fekete a

---

⁹² HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 58.

⁹³ Tamtéž, s. 60.

⁹⁴ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 161.

Antonín Halouzka a posléze všichni členi výpravy, včetně Růženy Holubové, která odolávala nejdéle. Samotného Holuba trápilo revma, které mu znepríjemňovalo chůzi. I kvůli těmto problémům se Holub rozhodl přerušit pobyt u Viktoriiných vodopádů a vrátit se do Panda ma Tenky.⁹⁵

V obchodní stanici se všichni museli podrobit dlouhému léčení, proto se zde usadili na delší dobu. Mezitím v boji o moc, po smrti Sepopa, zvítězil Luanika, který se stal novým vládcem. Tato zpráva byla pro Holuba příznivá, jelikož konečně měl možnost požádat o povolení pochodu přes řeku Zambezi na sever. Luanika byl krutým a nevypočitatelným vládcem, ale Emil Holub neměl na výběr, a proto k němu poslal posly se žádostí o průchod jeho zemí. Mezi tím, než by se vrátili s odpovědí, se prvního února 1886 vydal prozkoumat Lešumské údolí, které leželo na severozápad od Panda ma Tenky, i když členy výpravy pořád trápily příznaky malárie. Tento fakt měl posléze za následek tragédii, která výpravu postihla. V Lešumském údolí se nacházela kukuřičná pole a menší vesnice afrických lovců. Proto, i díky nemoci, se zde na delší dobu usídlili a podnikali pouze krátkou výpravu k blízké řece Čobe. Výprava již více než pět měsíců bojovala s malárií. Holub se jí pokoušel léčit chininem, který rychle docházel. Přesto všechno už nejvíce nemocnému členu výpravy pomoc nedokázal. Byl jím Josef Špíral, který v Lešumském údolí byl také pohřben, této nemoci podlehl dvacátého třetího března 1886.⁹⁶

Přesto zůstali v Lešumském údolí až do konce března, kdy byla Holubovi doručena zpráva, že mu byl od Luaniky povolen průchod jeho zemí a poskytnut dostatečný počet nosičů. Proto chtěl Holub urychlit návrat do Panda ma Tenky, ale přes rozmáčený terén nemohl cestovat rychle. Do stanice dorazil na začátku dubna a začal se připravovat na překročení řeky Zambezi. Ještě před možným odchodem opustili výpravu Tom a Harry Meintjesovi, kteří odcestovali domů. Členy výpravy ale

---

⁹⁵ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 79.

⁹⁶ DLOUHÝ, J. M., *Dr. Emil Holub*, s. 92.

postihla větší ztráta. Devátého května 1886 zemřel osmadvacetiletý Karel Bukač, který taktéž podlehl malárii. Jelikož se horšil i zdravotní stav Halouzka, poslal ho Holub, i s dosud nasbíraným materiálem, na zpáteční cestu do Evropy. Přestože se původní skupina ztenčila, nehodlal Emil Holub zanechat svých plánů a hodlal pokračovat v cestě.⁹⁷

4.3 Střet s Mašukulumby

I přes všechny výše zmíněné ztráty a problémy se Emil Holub rozhodl pokračovat v cestě. Další obtíží byl nedostatečný počet nosičů. Luanika mu slíbil okolo sta nosičů, ale do Holubových služeb se přiřadilo pouze šedesát. I přes tyto nepříjemnosti se Emil Holub a jeho výprava dala na cestu dvacátého čtvrtého května, kdy opustila Panda ma Tenka. Výprava cestovala přes Lešumské údolí, kde přišla o jednoho svého člena, přesto se zde opět na krátkou dobu utábořila. Po tomto zdržení se vydala přes řeku Zambezi, kterou překročila ráno třetího června. Cílem této výpravy bylo město Mo Rukumi, které leželo severovýchodně od jejich současné pozice. Po smrti Sepopa byly na sever od Zambezi pořád znát náznaky anarchie, což se projevovalo i u nosičů, které měl Holub ve svých službách. Neustále musel propouštět a najímat jiné, jelikož nechtěli splnit sjednanou dohodu.⁹⁸

Holub se i díky problémům s nedostatkem pitné vody usadil v Gazungule, kde zůstal až do desátého června, kdy vyřešil i problém s nedostatkem nosičů a mohl pokračovat ve své cestě. Cesta do Mo Rukumi trvala pouhé tři dny, i když si Holub představoval, že cesta bude o několik dní delší. Mo Rukuma bylo sídlo místního náčelníka Matakaly. Matakala nebyl z návštěvy Emila Holuba příliš nadšený, i proto, že mu Holub nevěnoval jako dárek pušku. Tu mu věnovat nemohl, díky úmluvě s Luanikou, kterému slíbil, že na své cestě jeho říší nebude darovat palné zbraně. Na území, na kterém vládl Matakala, žilo přibližně čtyři tisíce lidí a Matakala zde byl více méně svobodným pánem, proto bylo pro Holuba

---

⁹⁷ ROZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 30.

⁹⁸ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 112.

důležité, aby vztah s tímto náčelníkem byl na dobré úrovni. Matakala byl mladým, ale tvrdým vládcem. I tento vládce se obával Holubova dalšího osudu, poté co mu cestovatel vylíčil plán projít územím, které obývali Mašukulumbové a snažil se ho od této cesty marně odradit. Holub si stál za svým postojem, a když vyléčil tohoto panovníka od problému s dýcháním, dostal do svých služeb nové nosiče, což velice přivítal.⁹⁹

Záhy na to se mohl Holub se svou výpravou pustit do další cesty. Rakousko-uherská expedice teď směřovala do Mo Ponde, posledního města před územím Mašukulumbů. Cestou do posledního místa, kde se mohli cítit bezpečně, prošli dvěma většími záchytnými body. Byly jím města Mo Sinkoba a Mo Monkvemba. V Mo Sinkobě vládl pohlavár Sakasipa. U tohoto města měl Holub opět problém s nosiči, kteří chtěli vyšší odměnu, než byla sjednána. To Holub pochopitelně odmítl. Sakasipa byl oblečen v evropském stylu, ale byl pověřčivým mužem. Po předání darů sice opět požadoval více, ale Holub byl neoblomný. Holub zde dlouho nepobyl a pokračoval v cestě. Po cestě se opět projevila u některých členů malárie a tak Holub udělal i krátkou zastávku ve výše zmíněném městě Mo Monkvemba, kde vládl Siecetema. Siecetema se choval přátelsky a brzy se stali s Holubem dobrými přáteli. Za pobytu v tomto městě musel Holub řešit nový problém s nosiči. Mezi nimi se šířil strach z dalšího pochodu na sever, jelikož se báli neznámého kmene, Mašukulumbů. Proto chtěli Holuba opustit na hranicích tohoto kmene. Holub se to dozvěděl a použil lest, která souvisela s použitím magické síly, kterou dokazoval pomocí chemických reakcí, zapálil líh a předstíral, že je to pouhá voda.¹⁰⁰

Když se sedmého července vydal Emil Holub ze sídla Siecetema, netušil, že za necelý měsíc bude jeho putování napříč africkým kontinentem násilně přerušeno a bude se muset vrátit do Evropy. Pochod do Mo Ponde byl proto jedním z posledních klidných období Holubovy Africké mise. Když pár dnů na to dorazil do Mo Ponde, nacházel se zde

---

⁹⁹ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 120–121.

¹⁰⁰ BAUM, J., *Holub a Mašukulumbové*, s. 17.

vládce, který se jmenoval Mo Panza. Tento panovník byl přibližně devadesát let starý muž a Emil Holub byl prvním bělochem, kterého za svého dlouhého života viděl. Mo Panza byl rád, že konečně spatřil bílého muže a tak přijetí Holuba bylo dobré. Poté co starý panovník zjistil, že se Emil Holub chystá vydat dále na sever, varoval ho před divokým kmenem Mašukulumbů. Emil Holub ani toto další varování nebral vážně a po krátkém pobytu šestnáctého července postupoval dále. Od Mo Panzy dostal nosiče, kteří byli najati na celý průchod zemí Mašukulumbů. Brzy nato se dostal na území, kde předtím nebyl žádný jiný cestovatel bílé pleti.¹⁰¹

4.4 Na území Mašukulumbů

Sedmnáctého července se Emil Holub ocitl na území Mašukulumbů. Příslušníky tohoto kmene už viděl v roce 1877 při svém pobytu v Šešeke. Pro tento kmen byl typický vysoký načesaný účes i tmavší barvou pleti než jeho jižní sousedi. Při průchodu jejich zemí se Emil Holub často setkával s nezájmem místních obyvatel. Pochod ztěžovala vysoká tráva, která znemožňovala pohled do okolí a kontrolu výpravy. Nosiči, kteří byli najati pro cestu přes území Mašukulumbů, se raději chtěli vrátit, neboť se báli konfrontace s tímto neznámým kmenem. *„V některých osadách jim domorodci hrozili smrtí, budou-li dále bělochům sloužit: Mašukulumbové doufali, že Evropané budou nuceni najmout si je za nosiče a že jim pak bohatě zaplatí. A někteří z nich se chtěli dát najmout za nosiče jen proto, aby mohli cizince na příhodném místě přepadnout a oloupit.“*¹⁰²

Problémy s nosiči se stupňovaly a tak musel Emil Holub často přistupovat k riskantním krokům, tj. sázet na pověrčivost afrických obyvatel a podporovat svou pověst čaroděje. Tento tah se mu vyplatil a nosiči postupovali dále, ale jen k první velké vesnici. První velkou mašukulumbskou osadou, kterou Holub spatřil, byla osada

---

¹⁰¹ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 175–177.

¹⁰² BAUM, J., *Holub a Mašukulumbové*, s. 35.

Kaboromanda. Příchod výpravy zde měl větší ohlas než v jiných vesnicích a brzy se Holub těšil velkému zájmu, hlavně Holubův majetek. Z této vesnice se chtěl Holub co nejdříve vydat k řece Luenge, jenže nosiči se opět bouřili a nechtěli pokračovat dále. Holub se proto opět vydal dál sám se svými evropskými kolegy a přikázal nosičům dojit za ním. Nakonec se nosiči znova objevili, ale už to bylo jen na hraně únosnosti. Když výprava procházela vesnicí Bosango Kasenga dočkala se rozporuplného přijetí. Náčelník vesnice se ani nedostavil, protože si o Holubovi myslel, že je špehem Luaniky. S Luanikou byl totiž ve sporu již od roku 1882. V této vesnici Holuba opustili skoro všichni najatí nosiči, kteří ho měli doprovázet celým územím Mašukulumbů. Holub se tam musel obrátit s prosbou na Mašukulumby, zda by mu neposkytli pracovníky. Požadavky, které si kladli, byli více než trojnásobné oproti dřívějším nosičům. Holubovi nezbylo nic jiného, než souhlasit, protože potřeboval přebrodit řeku Luenge. U řeky Luenge, ve které žilo mnoho krokodýlů, se Mašukulumbové rozhodli Holuba přelstít. Při převozu na člunech, jej chtěli vysadit na malém ostrově a počkat, než by zahynul hladu. Holub si toho naštěstí všiml včas a namířenou puškou na podnáčelníka donutil ostatní, aby ho a jeho družinu přepravili na správný břeh.¹⁰³

Družina Emila Holuba tak poznala, jak jsou Mašukulumbové úskoční a proradní. Avšak během cesty si Holub všiml, že někteří členové z toho kmene mluvili o jakémsi Portugalci, který sídlí na severu. Tato informace, k níž se Holub upnul, protože doufal v pomoc Evropana, později znamenala katastrofu. Holub už začínal tušit, proč ho varovali, aby se nevydával na sever. V průběhu další cesty, kdy prošel vesnicemi Nikoba a Diluky, se ztratilo několik zavazadel. Útrapy pokračovaly i nadále. Za nedlouho dorazil k nejmocnějšímu a nejobávanějšímu vládci Mašukulumbů, Ňambovi. Tento silný náčelník se pokusil, hned po

---

¹⁰³ VOTRUBEC, C., *Jihoafričké cesty Emila Holuba*, s. 115.

příchodu, otrávit Holuba jedovatým mlékem, ale Holub si všiml nazelenalé barvy této tekutiny a mléko přenechal psovi, který do dvou dnů zemřel.¹⁰⁴

Toho večera si postavili tábor z balíků a věcí, které nesli s sebou. Již delší dobu se připravovali na možný útok nebo přepadení. Během této noci se uskutečňovala jakási mobilizace kmene, jak si Holub myslel. Proto se právě upnul k myšlence najít Portugalce, který zde měl pobývat. „*Netušil, že Portugalec neexistuje, že je jen výmyslem Mašukulumbů, kteří chtějí bělochy vlákat hlouběji do své země.*“¹⁰⁵ To ovšem ještě Holub nevěděl.

Poté, co výprava na konci července 1886 došla do Galulongy, hlavního města Ňambovy říše, se Holub pokoušel najmout nosiče na další cestu. Ňambo však nejevil zájem mu nosiče poskytnout. Proto se Holub odhodlal dojít k Portugalci a požádat ho o pomoc. Jenže okolo jejich tábora se shlukoval veliký počet Mašukulumbů a tak nemohl vyrazit ihned. Navíc se na cestě, kde měl sídlit tento Evropan, vyskytovaly bažiny a tak bylo těžké tento povrch projít. Z druhé strany byla suchá a vysoká tráva. Ta měla sloužit Mašukulumbům k možnosti překvapení a možnému útoku. Ale v noci z třicátého na jednatřicátého července znenadání začala hořet, což znemožňovalo nenápadný útok. Druhý den, když už to bylo možné, se chtěl Emil Holub co nejrychleji dostat k smyšlenému Portugalci. Vyrazil tedy se svojí manželkou a svým průvodcem, kterého nazýval Mužemani. Cesta vedla skrz bažiny. K velice namáhavé cestě přes močály a bažiny se brzy přidaly záchvaty malárie. Vyčerpaný Holub brzy nemohl jít dál, proto se rozhodl vrátit. K jeho nelibosti blízko vesnice Galulongy spatřil osamoceného Ignáce Leeba. Ten stál mezi rozházenými balíky s věcmi. Holub hned zjistil, že jak opustil tábor, aby se pokusil najít Portugalce, přišel panovník Ňambo a nabídl k službě nosiče. Zbytek výpravy souhlasil, ale když se chtěli vydat na cestu za Holubem, nosiči se s věcmi rozutekli pryč.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ BAUM, J, *Holub a Mašukulumbové*, s. 47.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 48.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 54–55.

Přece jednou se na Holuba usmálo štěstí. Když se vracel do Galulongy, vrátilo se mu osm nosičů, kteří jej opustili u Bosango Kasenga. S jejich pomocí se chtěl prvního srpna opět pokusit dojít k neexistujícímu Portugalci. Téhož večera se sedmi nosiči, Růženou Holubovou a Leebem vydal na cestu. V táboře zůstali zbylí dva členové Jánoš Fekete a Osvald Söllner. Holub se vydal na cestu brzo ráno, osudového druhého srpna 1886.¹⁰⁷

4.4.1 Druhého srpna 1886

Tohoto dne skončily, byť už malé, veškeré naděje na úspěšnou objevitelskou výpravu. Když brzy ráno opustil Emil Holub tábor, umožnil tím nevědomky zkázu svých snů. Mašukulumbové chtěli rozdělit vůdce skupiny od dalších účastníků a to se jim podařilo. Ale i druhý pochod bažinatým územím byl velice namáhavý. Poté, co s velikým úsilím prošli tímto těžkým terénem, vydali se cestou k blízké hoře, kde podle vyprávění měl sídlit Evropan. Cesta vedla přes malou vesnici Mašukulumbů, kteří ale neměli ponětí o přítomnosti Emil Holuba. Jenomže také nevěděli o přítomnosti žádného jiného Evropana v této oblasti. Holub tehdy pochopil, že osoba Portugalce byla vymyšlená a byla to pouze lest, kterou na něj Mašukulumbové přichystali. Proto se rozhodl vrátit se co nejrychleji zpět ke zbytku družiny do Galulongy. Zpáteční cesta byla ještě namáhavější. Vyčerpání bylo velké, ale nechtěl polevit, aby mohl pomoci zbytku výpravy. *„Jenom přesvědčení, že se nám snad ještě podaří zachránit napadený tábor a vyprostit jeho posádku, dodávalo nám sílu téměř nadlidskou.“*¹⁰⁸

Katastrofě se už ale nedalo zabránit. Cestou zpět totiž narazili na Jánoše Feketeho, který se s vypětím všech sil vydal za Holubem. Od něj zjistili, že poté co Holub opustil tábor, byli napadeni. Osvald Söllner byl raněn oštěpem, proto musel zůstat ležet v Galulonze, a nebylo jisté, zda ještě žije. Když se Holub vrátil do Golulongy zjistil, že Söllner ještě žil, ale

---

¹⁰⁷ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 209–211.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 215–216.

jeho zranění byla příliš velká, než aby se mohl uzdravit. V tom se před jejich táborem objevil podrážděný dav Mašukulumbů a tak Holubovi nezbylo nic jiného, než dát se na ústup. Umírajícího Osvalda Söllnera tam musel nechat a tak rakousko-uherská výprava přišla o dalšího člena. I veškeré předměty, které měli s sebou a Holubovy poznámky tříletého pobytu v Africe, byly nenávratně ztraceny.¹⁰⁹

4.5 Cesta zpět do Evropy

Ústup byl pro výpravu velice vyčerpávající. Nejenže museli projít opětovně bažinatým terénem, kam byli zahrnutí, ale trpěli nedostatkem pitné vody a malárií. Když se ještě téhož večera dostali k řece Luenge, museli nepozorovaně ukrást člun, který byl na protějším břehu. Tento úkol byl obzvláště složitý, jelikož v řece bylo mnoho krokodýlů. K člunu doplaval jeden ze zbylých nosičů. Za tento čin dostal od Emila Holuba pušku, která měla v Africe neuvěřitelnou cenu. Poté, co překročili řeku Luenge, pokračovaly jejich kroky do Mo Ponde, k vládci Mo Panzovi. Cestou se však vyhnuli všem vesnicím Mašukulumbů. Po vyčerpávajícím pochodu, kdy už museli jít bosí, jelikož jejich boty byly zničeny, došli sedmého srpna do Mo Ponde.¹¹⁰

Zde konečně dostali najíst a napít. Také se setkali s uprchlými nosiči. Poté už pokračovali v cestě stejnou trasou, kterou přicházeli na sever. Všechny evropské cestovatele trápila zimnice. Nejhorším dnem byl patnáctý červenec, nejvíce postiženi touto nemocí byli Holubova manželka Růžena a Ignác Leeb. O osm dní později, dvacátého třetího srpna, již byla výprava u řeky Zambezi. Po překročení této řeky byli opět v Gazungule, kde pobýval Holubův přítel Westbeech. Zde výprava dostala to, co potřebovala. Hlavně léky, jídlo a oblečení. Gazungule se stala na delší dobu jejich domovem, jelikož tuto vesnici opustili až dvacátého devátého listopadu, kdy jim Westbeech konečně mohl půjčit vůz. Přes Panda ma Tenku, kde byly uschovány sbírky, které zde nechal

---

¹⁰⁹ BAUM, J., *Holub a Mašukulumbové*, s. 59.

¹¹⁰ HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, s. 236.

před odjezdem z této stanice, i s velikými potížemi po cestě kdy zahynulo několik potahů a museli přes čtrnáct dní čekat na nové, dorazili až jedenáctého února 1887 do Šošongu, kde stále vládl Holubův přítel Khama. Holub zde dostal půjčky od zdejších evropských obyvatel, aby mohl přivést své sbírky z Panda ma Tenky. Holub tyto půjčky splatil tím, že mu v Šošongu byla povolena lékařská praxe. Do třetího března 1887 byl Šošong pro Holuba domovem. Poté už nabral směr Kapské Město. Čtrnáctého srpna dal z Kapského Města sbohem africké půdě, kterou již víckrát nespáčil.¹¹¹

Emil Holub vyplul na lodi jménem Tartar a na začátku září doplul do anglického přístavu Southamptonu. Po krátkém pobytu se vydal na svou poslední cestu, přes severoněmecký přístav Hamburk do Vídně, kde se nakonec usídlil nadobro. Dvacátého prvního února 1902 Emil Holub, v padesáti pěti letech, po dlouhé nemoci zemřel.¹¹²

---

¹¹¹ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 206.

¹¹² VOTRUBEC, C., *Jihoafrické cesty Emila Holuba*, s. 149.

5 PŘÍNOS EMILA HOLUBA

Emil Holub za jedenáct let, které strávil na africkém kontinentu, přispěl ve vývoji bádání v několika oborech. Africké cesty, rozděleny do dvou pobytů, měly vždy za úkol něco jiného. První cesta, která byla delší než ta druhá, přispěla hlavně množstvím nasbíraného geologického materiálu, rostlin a zvěře, která se v evropských končinách nevyskytuje. Lépe přiblížila existenci Viktoriiných vodopádů a také podala zprávy o dopravní obsluze jižní Afriky. Druhá cesta měla větší etnografický přínos, kdy se svět dozvěděl o modelech chování různých afrických kmenů, jejich organizační struktuře nebo zvycích a umění. Poznatky načerpané Holubem byly prezentovány ve dvou úspěšných výstavách, které se uskutečnily v roce 1891 a 1892 ve Vídni a v Praze.

5.1 Výsledky cest

Z první cesty přivezl Emil Holub do Evropy mnoho sběratelsky hodnotných artefaktů, převážně živočišného původu. Celkový součet dovezeného materiálu, který si po sedmileté práci Holub dovezl, přesahoval třicet tisíc kusů. Nejpočetnější zastoupení měl hmyz, kterého bylo dovezeno přes devatenáct tisíc kusů. Entomologií se Holub zabýval už od svého dětství a ani v Africe na ní nezanevřel. Dále přivezl mnoho preparovaných kusů savců, ptáků nebo hadů. V početném stavu se do Evropy dostaly Holubovy sbírky rostlin, zkamenělin a nerostů.¹¹³

Druhá cesta byla sice o tři roky kratší než ta první, ale co se týče významu a dovezeného materiálu byla významnější. Dovezených exponátů bylo tolik, že zaplnily sto třicet beden. Převážně se jednalo o etnografický nebo přírodopisný materiál. Nebýt střetu s Mašukulumby byl by tento počet vyšší, ale i tak z hlediska přínosu byla druhá cesta úspěšnější, než ta první.¹¹⁴

---

¹¹³ BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, s. 132.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 206.

5.1.1 Výstavy Emila Holuba

Emil Holub, za svého života, uspořádal pět výstav s odlišnými úspěchy. První výstava, kterou inicioval on sám, proběhla v roce 1877 ještě na africké půdě. Uskutečnila se v divadle Varietes ve městě Kimberley. Výstava byla pro Holuba zátěží a to po finanční stránce. Předpokládal, že zisky s této expozice mu pomou zaplatit cestu do Evropy, ale po výstavě mu ještě více narostly dluhy.¹¹⁵

Další výstava proběhla v Praze (1879) na Střeleckém ostrově, kde Holubovi velice pomáhal jeho přítel Vojtěch Náprstek. Vystavovány byly hlavně přírodní exponáty, ale i ostatní předměty etnografického zaměření. Oproti první výstavě byla pražská finančně úspěšná i díky kladnému hodnocení v Národních listech. Výnos z výstavy, přibližně deset tisíc zlatých, využil Holub při financování své druhé cesty do Afriky. Menší výstavu podobného rázu provedl o rok později ve Vídni. Zde se za jeho největší zisk považuje seznámení s jeho nastávající manželkou Růženou.¹¹⁶

Největšími výstavami, které Emil Holub realizoval, byly výstavy ve Vídni a Praze. Ve Vídni dostal k dispozici veliké prostory Prátru a tak mohl exponáty rozmístit, jak zamýšlel. Výstava byla zahájena šestnáctého května 1891 a probíhala do konce října. Přestože výstava měla úspěch, co se týče návštěvnosti, skončila vysokou finanční ztrátou. Za dobu trvání expozice prošlo dveřmi Prátru sto sedmdesát pět tisíc návštěvníků, ale ani to nestačilo pokrýt náklady a dluh činil skoro sedmdesát tisíc zlatých. To Holuba neodradilo a výstavu podobných rozměrů uspořádal i Praze. Přesunutí do Prahy si vyžádalo čtyři vlaky. Byla zahájena třicátého dubna 1892 a přilákala více pozornosti občanů, než předešlá ve Vídni. Návštěvnost byla o třináct tisíc lidí větší, ale i tak když se započítaly náklady na přepravu, skončila v dlužích. Přesto obě

---

¹¹⁵ BOROVIČKA, M., *Velké dějiny zemí koruny české*, Praha 2010, s. 539–540.

¹¹⁶ ROZHON, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 131.

dvě výpravy si vyžádaly velkou pozornost společnosti a o jejím uspořádání se dozvěděly i ve Spojených státech amerických.¹¹⁷

Sbírka měla sice velkou hodnotu, ale Holub jí nedokázal celou prodat. Pokusil se jí věnovat Muzeu Království českého, ale tu ji jako celek odmítlo a vybralo si jen určité části. Znechucený Holub už nechtěl hledat další místa, kam by mohl tak velkou a obsáhlou sbírku umístit celou. Zklamán začal své sbírky rozdávat. Obdarovány byly muzea, školy a různé instituce ať v Evropě nebo i ve Spojených státech amerických.¹¹⁸

5.1.2 Přednášky

S přednáškami začal Emil Holub hned po svém prvním příjezdu z Afriky. Přednášky byly efektivní a přímou informační trasou, jak předávat nabyté zkušenosti širší veřejnosti. Holub se této propagační možnosti chopil dokonale. S pílí a nasazením, jemu vlastním, dokázal mezi lety 1880-1881 vykonat sto přednášek, jak na území Rakouska-Uherska, tak i v cizině.¹¹⁹

Jelikož měl Holub řečnický talent a dokázal zaujmout své posluchače, neměl o práci nouzi. Emil Holub přednášel až do konce svého života i z toho důvodu, že po velkých dluzích, které způsobily neúspěšné výstavy, se přednášky staly jeho hlavním zdrojem příjmu. Přednášel jak v Praze, ve Vídni tak i například v Londýně. Neustálé přednášení se podepisovalo na jeho chatrném zdraví. Přesto neustával v úsilí a v letech 1894-1895 přijal pozvání přednášet do Spojených států amerických. Svými vystoupeními obohatil obyvatele New Yorku, St. Paulu nebo Millwaukee a všude byl přijat kladně. Přednáškami si chtěl vydělat na třetí cestu do Afriky, ale tu už bohužel nestihl.¹²⁰

---

¹¹⁷ ROZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 133–135.

¹¹⁸ BOROVIČKA, M., *Velké dějiny země koruny české*, s. 541.

¹¹⁹ KRÁMSKÝ, J., *Dílo a osobnost Emila Holuba v dopisech cizinců*, Kladno 1947, s. 63.

¹²⁰ Tamtéž, s. 94.

5.2 Publikační přínos

Emil Holub je považován za jednoho z prvních českých autorů, který napsal ucelený novodobý cestopis. Jeho rozsáhlý dvojdílný titul *Sedm let v jižní Africe*, který byl vydán v roce 1879 a 1881, byl oceněn řadou zahraničních cen. Cestopis byl vydán krátce po příjezdu Holuba do Evropy, což ukazuje na neskutečnou pracovitost této osobnosti. Dílo bylo přeloženo do angličtiny, němčiny a francouzštiny. Vydání česky psaného cestopisu bylo věnované císaři Františku Josefu I. a kromě textu obsahovalo také zeměpisné a národopisné názvy. Po návratu z druhé cesty vydává v roce 1889 cestopis pod názvem *Dra Emila Holuba druhá cesta po jižní Africe*. Oba cestopisy pomohly přiblížit dění v Africe. Podrobně popsaly cesty Emila Holuba a tak bylo možné přiblížit určitou autentičnost Holubových cest. Cestopisy přispěly k vyvolání zájmu o tento kontinent.¹²¹

5.3 Etnografický přínos

Etnografické poznatky jsou asi nejmarkantnějším přínosem doktora Emila Holuba, který se zasloužil o značné množství poznatků v oblasti života afrických kmenů. Za jedenáct let dovezl spoustu etnografického materiálu. Ať už se mezi ně počítají domorodé zbraně, které byly většinou vyrobeny ze dřeva nebo věci, které značily kulturní život. Myslím tím například různé hliněné nádoby nebo hudební nástroje, jako například válečný buben, který získal na první cestě od vládce Šošongu Sekhoma a domorodé oblečení. Většinu tohoto nasbíraného materiálu prezentoval Emil Holub na svých výstavách.

Za dlouhého pobytu v Africe se Emil Holub také setkal s několika kmeny, které důkladně pozoroval. Holub se věnoval zkoumání domorodých kmenů z více odborných aspektů. Africké obyvatele studoval z antropologického, etnografického tak i lékařského hlediska. Prováděním lékařské praxe se dostal do nejbližšího kontaktu s obyvateli a tak si mohl

---

¹²¹ ROZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 122.

lepší všimnout jejich každodenního života, ale hlavně duševních a tělesných proporcí Afričanů. Přístup, který volil k poznávání lze popsat až jako výchovatelství. Věřil, že Evropané by se měli pokusit vzdělat africké obyvatelstvo a pomoci v civilizačním vývoji. Holub se v Africe také setkal s negativním vlivem Evropanů. Byl jím alkoholismus, který se ve velké míře rozšířil do většiny vrstev obyvatelstva.¹²²

Emil Holub prošel mnoha africkými kmeny a dokázal je analyzovat. Všiml si i vztahů mezi jednotlivými kmeny. Jeho národopisné zkoumání přiblížilo prostý život, lovecké taktiky a způsob zábavy na jižním koutu Afriky. Holub popsal mnoho kmenů, mezi nimiž jsou nejznámější Hotentoti (Khoikhoi), Bečuáni či Zulové. Také se jako první z Evropanů setkal s Mašukulumby, divokým a neznámým kmenem, který způsobil konec Holubovy druhé africké cesty.¹²³

Bádání Emila Holuba je i po dlouhé době od vykonání jeho cest velice aktuální. Jeho poznatky byly a jsou přínosem k poznávání mimo evropských kultur. V devatenáctém století tyto získané informace napomohly Evropanům k výraznému přiblížení a získání obrazu běžného života afrických obyvatel, kteří žili, pro obyvatele starého kontinentu, na neznámém území. Jak píše Otakar Hulec, „*Holubovy poznatky, hlavně etnografické, jsou dodnes velmi cenné.*“¹²⁴

---

¹²² ROZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, s. 178–181.

¹²³ KAFKA, J., *Průvodce africkou výstavou Dra. Emila Holuba*, Praha 1892, s. 15–18.

¹²⁴ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 2010, s. 138.

6 ZÁVĚR

Má bakalářská práce byla zaměřená na osobu významného cestovatele Emila Holuba. Práce měla adekvátně shrnout působení, této velmi zajímavé osobnosti druhé poloviny devatenáctého století, na africkém území, kde bylo hlavní pole působnosti Emila Holuba. Holub měl velmi poutavý životní osud, který si rozhodně zasloužil mojí pozornost. Holub byl mužem s pevným charakterem a měl velké odhodlání dokončit předsevzaté plány, mnohdy až na hranici únosnosti. Poprvé se do Afriky vydal bez znalosti jazyků a místních zvyků, nemluvě o chabém finančním zajištění. Značně mu pomohlo medicínské studium, jelikož lékařská praxe byla jeho jediným zdrojem příjmů pro něj v stále neznámém prostředí.

Holubovy cesty měly objevitelské ambice. Hlavně jeho druhá cesta. Chtěl se pokusit projít napříč celou Afrikou. Najít pramen Nilu a svou cestu dokončit v Egyptě, ale bohužel tento cíl nesplnil. I přes to byly jeho cesty velice přínosné. Během cest byl svědkem mnoha zajímavých událostí a překonal nespočet problémů. Při svém prvním pobytu, který trval sedm let, provedl tři průzkumné cesty, které měly sloužit jako předvoj pro jeho velkou objevitelskou cestu. Druhá návštěva byla sice kratší, ale za to poskytla mnoho informací o domorodých obyvatelích. Po druhém návratu do Evropy uspořádal Holub dvě velké výstavy, ale ty skončily finanční ztrátou, proto musel Holub často přednášet, aby mohl dluhy splatit. Už od první výpravy, kde se nakazil malárií, se potýkal se zdravotními potížemi, ale v pracovním úsilí nepolevil až do konce života. Výsledkem jeho cesty bylo obrovské množství nasbíraného materiálu, který i po neshodách s Muzeem Království českého rozdál školám a různým institucím. Ve své práci jsem se pokusil popsat nejdůležitější aspekty, události a problémy, které potkaly Emila Holuba na jeho pouti po Africe, i když vybrat nejzajímavější okamžiky bylo díky jejich množství složité.

Na začátku psaní své práce jsem byl zaskočen, jak málo publikací vyšlo o Emilu Holubovi. Jeho životní pout' si zasloužila více pozornosti.

Rok 2012 je spojen důležitými jubilei Emila Holuba. Právě tento rok uběhlo sto čtyřicet let od doby, kdy se Emil Holub vydal na svou první cestu do Afriky, a sto deset let od cestovatelovy smrti. Proto doufám, že jsem svojí prací přispěl k novému pohledu na tuto osobu světových dějin a alespoň trochu pomohl obnovit zájem o jeho osobu.

Cílem mé bakalářské práce bylo, co nelépe, prezentovat působení Emila Holuba v jižní Africe a zhodnotit jeho přínos k průzkumu černého kontinentu v devatenáctém století. Jelikož literatury na toto téma nebylo mnoho a většina literatury byla rokem vydání staršího data, musel jsem se vypořádat se staršími výrazy. I kvůli problému s literaturou jsem nepředpokládal, že bych mohl při psaní mé práce narazit na nové poznatky. Téma je velice obsáhlé a zajímavé. Osoba Emila Holuba mě při bádání nadchla a nevyklučuji, že se jím ještě v budoucnu hodlám zabývat.

Myslím si, že se mi mnou vytyčené cíle podařilo splnit v dostatečné míře. Obě cesty jsem dokázal přiblížit a popsat. Přínosu Emila Holuba jsem věnoval kapitolu, kde jsem se pokusil rozebrat většinu oborů, které Holub svým bádáním obohatil. Zjistil jsem, že největším přínosem doktora Emila Holuba byl přínos národopisný, jenž pomohl k poznání, jak probíhá běžný život Afričanů.

Doufám, že má práce přispěje k rozšíření pohledu na doktora Emila Holuba. Emil Holub je symbolem velkého odhodlání a píle. Na takovéto lidi by se nemělo zapomínat, což bych chtěl i svou prací dokázat.

7 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY:

7.1 Prameny:

HOLUB, E., *Druhá cesta po Jižní Africe. Z Kapského Města do země Mašukulumbů*, Praha 1890.

HOLUB, E., *Cesta do země Mašukulumbů*, Praha 1973.

HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, Díl I., Praha 1880.

HOLUB, E., *Sedm let v jižní Africe*, Díl II., Praha 1881.

HOLUB, E., *Velké dobrodružství*, Praha 1952.

NÁRODNÍ MUZEUM-NÁPRSTKOVO MUZEUM ASIJSKÝCH, AFRICKÝCH A AMERICKÝCH KULTUR, *Holub, Emil*, Deník 1875.

NÁRODNÍ MUZEUM-NÁPRSTKOVO MUZEUM ASIJSKÝCH, AFRICKÝCH A AMERICKÝCH KULTUR, *Holub, Emil*, Deník 1876.

NÁRODNÍ MUZEUM-NÁPRSTKOVO MUZEUM ASIJSKÝCH, AFRICKÝCH A AMERICKÝCH KULTUR, *Holub, Emil*, Korespondence s Vojtěchem Náprstkem.

NÁRODNÍ MUZEUM-NÁPRSTKOVO MUZEUM ASIJSKÝCH, AFRICKÝCH A AMERICKÝCH KULTUR, *Holub, Emil*, Korespondence s otcem.

7.2 Literatura:

BAUM, J., *Holub a Mašukulumbové*, Praha 1955.

BAUŠE, B., *Život a cesty Dra Emila Holuba*, Praha 1907.

BĚHOUNEK, F., *Na sever od Zambezi*, Praha 1958.

BOROVÍČKA, M., *Velké dějiny zemí koruny české*, Praha 2010.

DLOUHÝ, J. M., *Dr. Emil Holub*, Holice 1940.

LANGR, J., *O cestách Emila Holuba*, Praha 1949.

HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 2010.

HULEC, O., OLŠA, J., jr., *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*, Praha 2008.

KANDERT, J., *Afrika*, Praha 1984.

KANDERT, J., *Personalities of African Collecting in the Czech Lands in the Times of The Habsburg Monarchy*, Praha 2008.

KAFKA, J., *Průvodce africkou výstavou Dra. Emila Holuba*, Praha 1892.

KRÁMSKÝ, J., *Dílo a osobnost Dra Emila Holuba v dopisech cizinců*, Kladno 1947.

ROZHOŇ, V., *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha 2005.

SKLENÁŘ, K., *Z Čech do Pompejí*, Praha 1989.

VOTRUBEC, C., *Jihoafrické cesty Emila Holuba*, Praha 1954.

ŽELÍZKO, J. V., *Život a utrpení afrického cestovatele dra E. Holuba v posledních dopisech (1897-1902)*, Smíchov 1922.

7.3 Elektronické zdroje:

Holub, Emil [online]. Komunikační agentura THAMESDOWN CZ, a.s., [cit. 2011-12-16]

URL: <<http://www.peopleforeurope.cz/?osobnost&id=2>>.

Emil Holub [online]. Příloha č. 1.

URL: <<http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Vystavy-NpM/DR-EMIL-HOLUB-PRIBEH-CESTOVATELE.html>>

Cestopis Emila Holuba [online]. Příloha č. 2.

URL: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/dr-emil-holub/cestopis.jpg>>

Kresba Emila Holuba [online]. Příloha č. 3.

URL: <<http://www.fiftyfifty.cz/foto-detail/2007-02-p768702857/Emil-Holub.jpg>>

Napadení Mašukulumby [online]. Příloha č. 4.

URL: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/dr-emil-holub/napadena.jpg>>

Růžena Holubová [online]. Příloha č. 5.

URL: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/ruzena-holubova/ruzena-holubova.jpg>>

Výstava ve Vídni [online]. Příloha č. 6.

URL: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/dr-emil-holub/vystavu.jpg>>

8 RESUMÉ

The topic of my bachelor thesis is Emil Holub and his contribution to the exploration of Africa. I concentrated my research on his life and especially his voyages of exploration in the nineteenth century. He was born in Holice in 1847. He had wanted to visit Africa from his youth. He first visited Africa in 1872. It was shortly after the finishing of his medical studies and he sailed on his first trip.

I describe the details of his first and second trip to South Africa, where he spent eleven years. The first trip was seven years long and Holub was prepared to realize his plan of crossing Africa from south to north. He had lack of funds during the first stay so that medical practice became the source of his livelihood. Medical practice helped him to finance the three short reconnaissance missions on which he tried traveling conditions and problems in Africa. He returned from the first expedition in 1879.

Holub's second expedition was announced as a discovery expedition and it consisted of the Austro-Hungarian subjects. His aim was reach Egypt. On the second trip he was accompanied by his new wife Růžena. The second stay in Africa lasted four years and ended with a clash with the native tribe of Mashukulumb.

After return to Europe Holub organized two great exhibitions. The first took place in Vienna in 1891 and the second was in Prague one year later. Because following these exhibitions he got into debt, he had to lecture on his knowledge acquired in Africa for the rest of his life. Emil Holub, one of the world most famous travelers, died in 1902 in Vienna, where he was buried.

The aim of my bachelor thesis was to evaluate the contribution of Emil Holub to the exploration of Africa. Holub enriched several disciplines with his research. His major contribution were the ethnographic studies. Holub after his eleven years in Africa described the life of several tribes

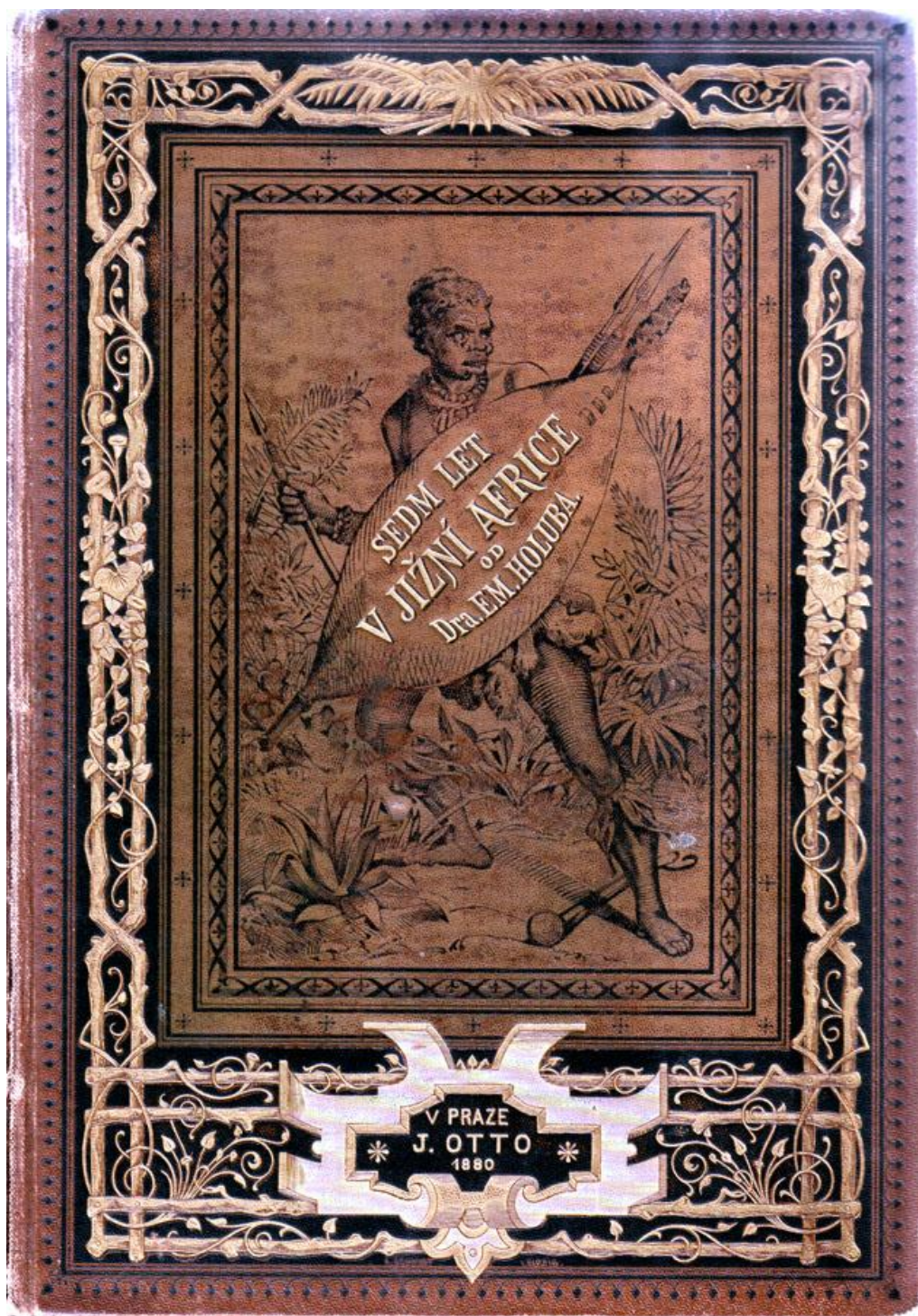
and brought rare collections which familiarized Europeans with ordinary life of indigenous African tribes.

9 PŘÍLOHY

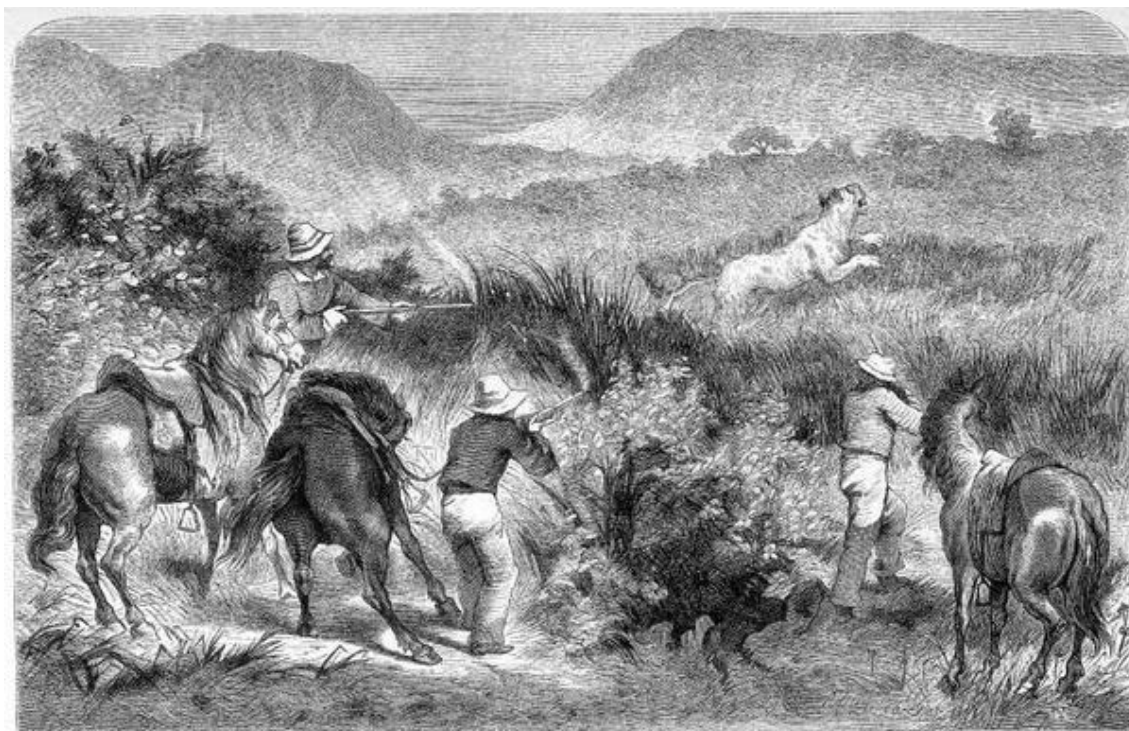
Příloha č. 1, Emil Holub

(zdroj: <<http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Vystavy-NpM/DR-EMIL-HOLUB-PRIBEH-CESTOVATELE.html>>) [cit. 2012-4-5]

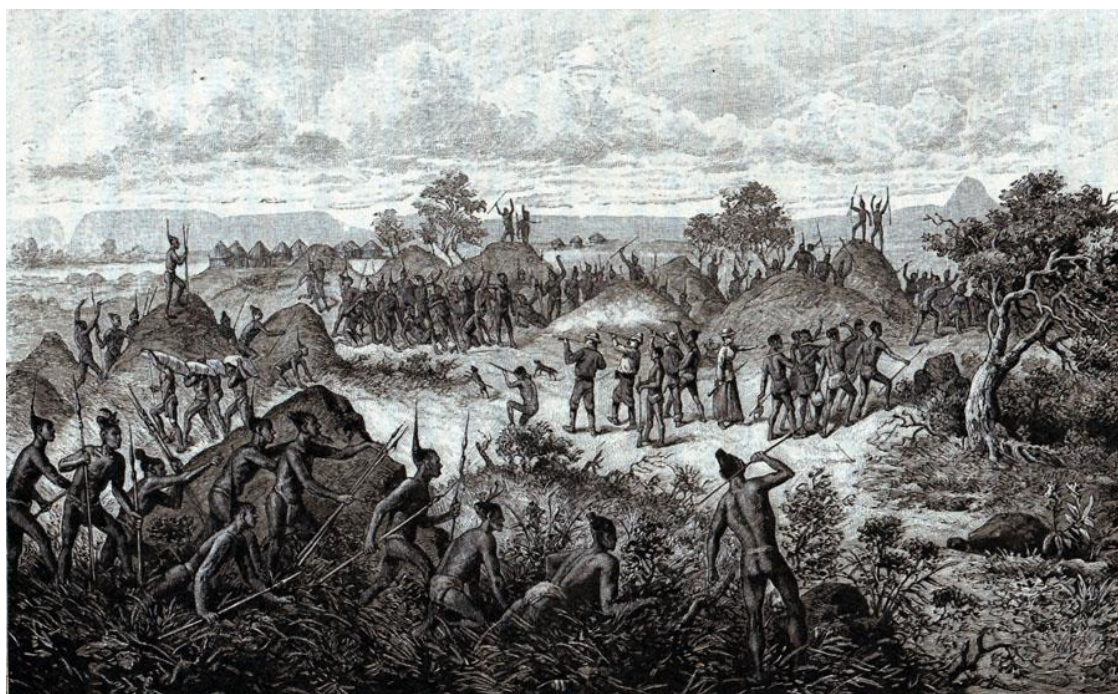
Příloha č. 2, Cestopis Emila Holuba

(zdroj: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/dr-emil-holub/cestopis.jpg>>) [cit. 2012-4-12]

Příloha č. 3, kresba Emila Holuba

(zdroj: <<http://www.fiftyfifty.cz/foto-detail/2007-02-p768702857/Emil-Holub.jpg>> [cit. 2012-4-12])

Příloha č. 4, Napadení Mašukulumby

(zdroj: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/dr-emil-holub/napadena.jpg>> [cit. 2012-4-12])

Příloha č. 5, Manželka Růžena Holubová

(zdroj: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/ruzena-holubova/ruzena-holubova.jpg>>)
[cit. 2012-4-12]

Příloha č. 6, Výstava ve Vídni

(zdroj: <<http://www.holubovomuzeum.cz/user-files/dr-emil-holub/vystavu.jpg>>) [cit. 2012-4-12]